

YAKINDOĐU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ANADOLU NOTLARI I-II

ADLI ESERİNİN TEMASI

Hazırlayan

EDA SERT

LEFKOŞA

2016

YAKINDOĐU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ANADOLU NOTLARI I-II

ADLI ESERİNİN TEMASI

Hazırlayan

EDA SERT

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. ERDOĞAN SARACOĞLU

LEFKOŞA

2016

ÖZ

Çalışmaya konu olan Reşat Nuri Güntekin'in Anadolu Notları adlı eseri, Anadolu'yu her yönüyle tanıtan, anlatan ve eleştiren gezi yazısı türünde yazılmış önemli bir yapıttır. Yazarımızın Milli Eğitim Bakanlığı müfettişliği yıllarında Anadolu'ya yaptığı gezileri içeren ve kısa notlar halinde tutulmuş yazıların, daha sonra kitap haline getirilmesiyle oluşan bu kitap iki ciltten oluşmaktadır. İşte biz bu çalışmada eserin tema incelemesi üzerinde durduk. Reşat Nuri Güntekin, Anadolu'nun sosyal ve kültürel hayatıyla ilgili çeşitli gözlemlerine yer verdiği, aydınlar ve genellikle İstanbullular tarafından bilinmeyen hor görülen, ondan sürekli kaçılan, gidilmek istenmeyen Anadolu'yu anlattığı bu kitapta, Anadolu'nun 1930'lu yıllarındaki gerçek durumuna ayna tutmaya çalışmıştır.

Reşat Nuri Güntekin'in Anadolu Notları adlı eserinde işlenen temaların incelendiği bu çalışmada çeşitli kaynaklar taranarak birtakım bulgular ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Notları, Anadolu'da Sosyal Yaşam, Anadolu'nun Sorunları, Anadolu'da Kültürel Yapı

ABSTRACT

A book of Reşat Nuri Güntekin the 'Remarks on Anatolia', which has become a research subject, describing, criticizing and introducing every aspect of Anatolia, is an important masterpiece of the travel writing genre. In the years when our writer worked as an inspector in the Ministry of National Education, he described his trips to Anatolia in short essays, which were subsequently combined in a two-volume book.

In this essay we analyze the theme of the book. Reşat Nuri Güntekin Anatolia, social and gave place to the various observations about cultural life, intellectuals and generally despised unknown by İstanbul, it continually escaped with, go to this book that describe unwanted Anatolia, 1930 to hold a mirror to the real situation in the year he worked.

In this book, Reşat Nuri Güntekin describes his observations related to the cultural and social reality of 1930s Anatolia, trying to describe the true situation, he tells the story of Anatolia's forgotten and unvisited corners, unknown to the secular world and the İstanbul's elite in particular.

In this essay we analyze the theme of Reşat Nuri Güntekin's book the 'Remarks on Anatolia', examine various sources and draw some conclusions.

Keywords: Remarks on Anatolia, The Social Life of Anatolia, The Anatolia's Issues, The Cultural Structure of Anatolia

ÖNSÖZ

Edebi eserleri ve diğer faaliyetleriyle edebiyatımızda önemli bir yeri olan Reşat Nuri Güntekin'in hayatı ve edebi eserleri hakkında daha önceki yıllarda birçok çalışma yapılmış ve özellikle romanları çeşitli açılardan incelenmiştir. Biz, yazar hakkında yapılan çalışmaları gözden geçirdiğimiz sırada Reşat Nuri'nin "Anadolu Notları" eseriyle ilgili çok fazla çalışılmadığını gördük ve tezimizin bu konuyla ilgili olmasına karar verdik. Bu eserin bu görüş doğrultusunda, incelenmesinin Türk edebiyat tarihi çalışmalarına bir katkı sağlayabileceği kanısına vardık.

Tezimiz, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Reşat Nuri Güntekin'in hayat hikâyesi, sanatı, anlatımı, dili ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın asıl kapsamlı bölümünü ikinci bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde Reşat Nuri'nin gezi türü niteliği taşıyan "Anadolu Notları" adlı eserinde ele alınan temel konular bulunmuş, bu konular ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve incelenmiştir.

Tezimizin üçüncü ve son bölümünde incelememiz sonucunda elde ettiğimiz sonuçlar toplu olarak verilmiştir. Ayrıca, yararlandığımız kaynaklar bir liste halinde sunulmuştur.

Çalışmam süresince yoğun çalışmalarına rağmen engin bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, benden desteğini esirgemeyen, yetişmemde büyük emeği olan Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanımız, değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Erdoğan SARACOĞLU'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Eda SERT

Lefkoşa, 2016

KISALTMALAR

s. : Sayfa

a.g.e. : Adı geçen eser

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	IV

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REŞAT NURİ GÜNTEKİN HAYATI.....	1
1.2 SANATI VE EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ.....	4
1.3 ANLATIMI.....	8
1.4 DİLİ.....	10
1.5 ESERLERİ.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANADOLU NOTLARI I-II KİTABININ ÖZETİ.....	15
2.1 ANADOLU NOTLARI I-II ESERDEKİ TEMALAR.....	16
2.1.1. Anadolu ve Anadolu İnsanı.....	16
2.1.2. Yoksulluk.....	23
2.1.3. Hastalık.....	26

2.1.4. Kitap ve Gazete.....	30
2.1.5. Eğitim ve Tiyatro.....	33
2.1.6. Kahvehane Kültürü.....	37
2.1.7. Para.....	40
2.1.8. Eğlence.....	44
2.1.9. Din.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONSÖZ.....	50
KAYNAKÇA.....	51
ÖZGEÇMİŞ.....	52

*“ Efendi Anadolu... Boşuna yorulma. Sen ahlaksızlığa karar
verdiğin zaman da beceremeyeceksin.”*

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

BİRİNCİ BÖLÜM

REŞAT NURİ GÜNTEKİN HAYATI, SANATI, EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ VE ESERLERİ¹

1. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HAYATI

Reşat Nuri Güntekin, Cumhuriyet dönemi Türk romancıları arasında eserleri çok okunan yazarlarımızdan biridir. Güntekin, 26 Kasım 1889 tarihinde İstanbul'un Üsküdar ilçesinde doğmuştur. Babası askeri Doktor Nuri Bey, annesi Lütfiye Hanımdır.

Reşat Nuri, küçükken oldukça haşarı bir çocuktur. Selimiye'deki mahalle okuluna başladığı zaman, hele Ruşen Eşref Ünaydın ile birlikte olunca, bu haşarılık son derecesini bulur. Reşat Nuri ve Eşref Ünaydın, Reşat Nuri'nin Lalası Kemahlı Şakir Ağayı bir hayli üzerler, yorarlar. Çok kez, onu kandırıp okuldan kaçarlar, Bağdat Caddesini tutup Göztepe'ye kadar uzanırlar. Reşat Nuri, çocukluğunda tulumbacılığa, onun modern şekli olan itfaiyeciliğe heves etmiştir. On yaşlarında iken ip cambazlığına da heves eden Reşat Nuri, fasulye sııklarından terazi ile ip üzerindeki ustalığını artırmış ise de bir gün tepetklak gelmiş ve bu hevesten vazgeçmiştir. Reşat Nuri, bir konuşmasında Karagöz ile Hacivat oyunları sonunda tiyatrocuya olmaya da heveslenmiş olduğunu söylemiştir.

Reşat Nuri ve ailesi İstanbul'dan sonra 1900 yılında Çanakkale'ye gitmiş ve Reşat Nuri oradaki mahalle okuluna başlamıştır. Güntekin, bir yıl da Galatasaray

¹ Reşat Nuri Güntekin'in Hayatı, Sanatı, Yazınımızdaki Yeri, Anlatımı ve Dili bölümünü hazırlanırken yararlanılan kaynaklar: Muzaffer Uyguner, Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler, İstanbul, 1993, s. 11-20, 63-68, 81-88; Birol Emil, Reşat Nuri Güntekin, Ankara, 1989, s. 1-3, 6,7, 24-26; Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, İstanbul, 1995, s. 122, 441; İnci Enginün, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, İstanbul, 2008, s. 277; Kenan Akyüz, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, İstanbul, 1995, s. 187-188; Ramazan Korkmaz, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara, 2004, s. 371

Sultanisi' ne devam etmiş, ondan sonra İzmir'deki Frerler Okulu'na kaydolmuş ve öğrenimini orada tamamlamıştır. Müslüman çocuklarının devamı yasak olan bu okula Reşat Nuri'nin devamı önlenememiştir.

Frerler Okulu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yükseköğrenimine başlayan Reşat Nuri, 22 yaşında öğrenimini bitirerek Bursa Lisesi'nde öğretmenliğe başlamıştır. Daha sonra Vefa, İstanbul, Çamlıca, Kabataş, Galatasaray ve Erenköy liselerinde öğretmen ve müdür olarak çalışmıştır.

Reşat Nuri, 12 Nisan 1924 tarihinde Mahmut Yesari, ressam Münif Fehim, İbnürrefik Ahmet Nuri ile birlikte “*Kelebek*” adlı haftalık mizah dergisi çıkarmaya başlamıştır.

1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı müfettişliğine atanan Reşat Nuri, Anadolu'yu dolaşmış, bu gezilerindeki gözlemlerini romanlarında yansıtmıştır. Reşat Nuri, 12 yıl müfettişlikten sonra, 1939 yılında yapılan seçimlerde Çanakkale milletvekili seçilmiştir. Dört yıllık dönem sonunda tekrar müfettişliğe dönmüş (1943) daha sonra başmüfettiş olmuş ve bu görevde iken Paris'teki Unesco temsilciliğine atanmış ve emekliye ayrılincaya kadar bu görevde kalmıştır. (1954)

Reşat Nuri, 1947 yılında, devrimleri savunmak amacıyla “*Memleket*” adlı günlük gazete çıkarmıştır. Fakat bir süre sonra gazeteyi başkasına devretmiş ve gazeteciliği bırakmıştır.

Emekliye ayrıldıktan sonra İstanbul Şehir Tiyatroları Edebi Kurul üyeliğine tekrar başlayan Reşat Nuri, akciğer kanserine tutulmuş, tedavi için gittiği Londra'da 7 Aralık 1956 Cuma günü vefat etmiştir. Yurda getirilen cenazesi, 13 Aralık 1956 tarihinde Karacaahmet Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

Reşat Nuri, yalnızlığı ve sessizliği seven, kendi çevresindekilerin gözünden mümkün olduğu kadar kaçmaya çalışan bir yaratılıştadır. Bu yüzden kitaplarını gece yarısından sonra yazmıştır. Bu çalışmaların sabahın dördüne, bazen beşine kadar sürdüğü olmuştur.

Hakkı Süha, onun portresini şöyle çizmiştir:

Parlak gözleri, alınına doğru taranmış kısa saçları, göz kenarlarını silinmez kırışıklıklar içinde bırakan daimi gülüşü, onun etrafında sıcak, alımlı bir hava dalgalandırır. Ufak tefek, etsiz, yağsız bir vücut, buğdaydan ziyade esmere yakın bir ten. Sımsıkı dudaklarından hiç düşmeyen bir sigara... Bebek hareketlerini andıran kıvılcıklar. Nazik, tatlı bir ses... Öyle bir ses, dinlerken, inanmak ihtiyacını duyarsınız. (Yeni Mecmua, 23 Şubat 1940)

Reşat Nuri, ilk yazılarını İstanbul'a döndükten sonra yazmaya başlamıştır. İlk sanat eserinin 1917 yılında "*Diken*" dergisi yayınları arasında çıkan "*Eski Ahbap*" adlı büyük hikâye olduğunu bilinmektedir. Bunu, 1918 yılında "*Zaman*" gazetesinde "Cemil Nimet" takma adıyla tefrika ettiği "*Harabelerin Çiçeği*" izlemiştir. 1919 yılında da "Hayrettin Rüştü" takma adıyla "*Hakiki Kahraman*" adlı oyunu yayımlanmıştır. Daha önceleri "*Fen Kurbanları*" adlı bir oyun yazdığını Hakkı Süha söylemektedir. (a.g.e, 1940)

Reşat Nuri Güntekin, kendisiyle yapılan bir röportajda edebiyata ilgisinin ve yazar olma hevesinin nasıl başladığını şöyle anlatır:

Bunu tayin edemeyeceğim. Galiba ilk Şakir Ağa'nın bir masalında duydum. Üç kardeş geyik avına çıkmışlar, çocuklar bir geyiğe tesadüf etmişler ki geyik yavrusunu emziriyormuş. Büyük kardeşler, dokunmayalım, tekin değildir, demişlerse de küçük, kulak asmamış. Geyik bir taşın üstüne çıkmış, o yine takip etmiş; fakat taş birdenbire yükselmeğe başlamış, yüksele yüksele tepesi görünmez bir kule olmuş (ki lalanın dediğine göre bilmem nerede harabesi hâlâ dururmuş). İki kardeş bulutlar üzerine yükselen küçüklerini bir daha görememişler. Bunun bir de manzum parçası da vardır. Şöyle bir parçasını hatırlıyorum:

Üç kardeşlik çıktık geyik avına

Geyik çekti bizi kendi vavına

Üçüncüsünün göğsü mavi düğmeliydi

Bu üçüncüsünün göğsünün mavi olmasına bilmem neden ağlaşırđık. Galiba lala da ağlardı. Masal ve hikâyeyi o vakitten beri seviyorum. Çanakkale’de kış gecelerinde komşu hanımların okuryazarları toplanarak roman okurlardı. Fatma Aliye Hanım’ın “*Udi*” diye bir romanını okumuşlardı. O kitabı, o vakitten beri görmediğim halde hâlâ bütün teferruatıyla ve hayatımın en büyük bir zevk heyecanıyla hatırlarım ki buna nazaran bu da bende büyük bir tesir yapmış; fakat asıl hikâye yazmak emelini Halit Ziya Bey’i okurken duydum. Bugün eser denmeğe lâıyk bir şey vücuda getirebilirim onu Halit Ziya Bey’e borçlu olacağım. (Emil, 1989, s. 2.) Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Halit Ziya’yı tanıdıktan sonra Reşat Nuri Güntekin’in yazar olma hevesi artar. O, Halit Ziya’yı “ilk üstadı” ve “rehberi” sayar. (Emil, 1989, s. 7)

Reşat Nuri, romanlar, hikâyeler, oyunlar, gezi notları, makaleler, mizah yazıları yazmış; çeşitli çeviriler ve uyarlamalar yapmıştır.

1.2. SANATI VE EDEBİYATIMIZDAKİ YERİ

Reşat Nuri, yazarlığının ilk yıllarında yazdığı yazılarında ve hikâyelerinde kendi adını kullanmamış; Cemil Nimet, Hayrettin Rüştü, Mehmet Ferit takma adlarını kullanmıştır. Daha sonraları da mizah yazılarında *Ateş Böceği*, *Ağustos Böceği* gibi takma adlar kullanmıştır.

Reşat Nuri, ilkin imzasız şiirler yayımlamıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında *Le Pensee Turque* (Fransa’da yayımlanan bir dergi) dergisinde de Türk yazını üzerine yazdığı yazıları ile dikkati çekmiştir. *Zaman* gazetesinde de “*Temaşa Haftaları*” adıyla yayımlanan tiyatro yazıları adının duyulmasını sağlamıştır. İlk öyküsü ise 1917 yılında *Diken* dergisinde yayımlanan “*Eski Ahbap*” adını taşımaktadır. *Zaman* gazetesinde de Cemil Nimet takma adıyla *Harabelerin Çiçeği* adlı romanı tefrika edilmiştir (1918). İlk piyesi olan “*Hakiki Kahraman*” da 1919 yılında yine *Zaman* gazetesinde yayımlanmıştır. *Dersaadet* adlı gazetede tefrika

edilmeye başlanan *Gizli El* daha ilk gün sansüre takılmış, üç yıl sonra kitap olarak yayımlanabilmiştir.

İstanbul Kızı adı ile yazdığı oyunu, konunun Anadolu'da geçmesi nedeniyle Darülbedayi' de (bugünkü Şehir Tiyatroları) oynanmamış; Reşat Nuri'de buna kızıp konuyu romanlaştırıp yazmış ve adını da *Çalikuşu* koymuştur. Eser, önce 1922 yılında *Vakit* gazetesinde tefrika edilmiş, sonra da kitap olarak basılmıştır. Bugün ise sayısız basımı yapılmış ve yapılmaktadır.

Reşat Nuri, yukarda da değindiğimiz gibi, *Kelebek* adlı güldürü dergisini 12 Nisan 1924 tarihinde Mahmut Yesari, Münif Fehim ve İbnürrefik Ahmet Nuri ile birlikte çıkarmaya başlamış; bu dergide de takma adlarla güldürü yazıları yayımlamıştır. 1947 yılında çıkardığı *Memleket* gazetesi ise uzun ömürlü olamamıştır. Kendi çıkardığı bu yayın organları dışında *İnci*, *Edebi Mecmua*, *Büyük Mecmua*, *Nedim*, *Şair*, *Hayat*, *Güneş*, *Muhit*, *Yeni Türk*, *Ayda Bir*, *Akbaba*, *Yedigün*, *Aile*, *Varlık*, *Türk Dili*, *Türk Yurdu*, *Temaşa*, *Yeni Mecmua*, *Darülbedayi*, *Türk Tiyatrosu* ve *Devlet Tiyatrosu* gibi dergi ve gazetelerde yayımlar yapmıştır.

Reşat Nuri'ye göre sanatçı, “Duyguları başka insanlardan daha fazla keskinleşmiş insandır. Böyle olunca ıstırapları da elbette daha büyük olacak ve bunların yankıları eser üzerinde görünecektir. Büyük sanatkarların çoğu büyük mustariplerdir.” Kendisi de bu acıları, toplumsal sorunları yakından görmüş, onların kendisinde uyandırdığı duyguları genellikle roman biçiminde ortaya koymuştur. Ozan ile romancı arasında elbette bir ayrım vardır. Reşat Nuri de bu ayrımı şöyle açıklamıştır: “Muhakkak ki bir romancı şair gibi değildir. Şairin en kuvvetli zamanı gençlik zamanıdır. O, yaşlandıkça hızını kaybeder. Hâlbuki romancı bilakis en iyi yazısını yazmak için çok görmeye, insan ve sosyete hakkındaki görüşlerini genişletmeye, okumaya ve tekniğini ilerletmeye muhtaçtır. Çünkü romancı, insanın yüzünü görmeye, hayatın iç yüzünü anlamaya mecburdur. Buna da tabii senelerin tecrübeleri lazımdır.”

Reşat Nuri'nin yazınla ilgili görüşleri de vardır. Ona göre, yazın “öyle bir mekteptir ki eğer ona yazılan genç: ‘Ben bu işte mutlaka birinci olacağım. Ortada benden başka kimse bırakmayacağım!’ demez ve bu işe iddia ile girmezse orta dereceye bile erişmeden dümeni olur.” Kendisi, bu anlayış içinde yazmış, ölümsüz yapıtlar ortaya koymuştur. Nasıl yazdığını ise şöyle açıklamıştır:

Not almak, masa başında plan yapmak âdetim değildir. Çok eskiden beri zaman zaman zihnimde âdeta kendiliğinden çok iptidai bazı hikâye adları çizilmiştir. İleride tekrar ele alınmak düşüncesiyle bir köşeye atarım. Evlerin hırdavat depolarındaki kırık çocuk oyuncakları gibi karmakarışık birikirler. Ara sıra bunlardan biriyle bir parça oynayıp tekrar yerine atarım. Masa başı çalışmaları başladıktan ve bir parça ilerledikten sonra onlar yine tekrar kendiliğinden değişmeye, şahıslar ve vakalar başlarını alıp evvelden hiç düşünmediğim büsbütün ayrı yollara gitmeye başlarlar. Hatta bazıları büsbütün kaybolarak yerine yenileri gelir. Bundan sonra bütün mesele yazıyı dara getirmekte, bana zahmet vermeden gelen değişikliklere ve gelişmelere muhtaç oldukları zamanı vermektedir. (Uyguner, 1993, s. 18)

Yazma konusunda, bu söylediklerini de tamamlayıcı nitelikte şunları açıklamıştır:

Ben kahramanlardan birini alıp onun ağzından anlatmayı daha kolay bulurum. Hem bu suretle vakalar dağılmaz. Vakayı anlatan kahraman vahdeti muhafaza eder. Sonra bunun bir iyiliği daha vardır, romancı mesuliyetin mühim bir kısmını üstünden atmış olur. Ekseriya bir romancının yaptığı bir tasvir okuyucuya soğuk gelebilir. Çok defa okuyucular romancının bir adamı anlatışını beğenmeyebilir. İşte, roman kahramanının ağzından anlatırsanız mesuliyetin bir kısmı sizden ziyade kahramanın görüşüdür. Bu işte biçare kahraman yanmıştır. (Uyguner, 1993, s. 19)

Reşat Nuri, eserlerini genellikle gece yarısından sonra yazmıştır. Bir konuşmasında kitaplarını bazen kolay bazen zor yazmış olduğunu söylüyor:

Roman ve hikâye yazarken, mevzuun evvela asıl canlı noktası, bel kemiği gelir. Bu bel kemiği ki bana yazmak arzusunu verir. Bu bazen bir vaka olur, beni alakadar eden bir vaka... Fakat çok kere pek alakadar olduğum insan tipi. ‘Şu vakayı veya şu insanı, şu tipi yazayım’ derim. Bu suretle eserin ilk adımı atılmış olur. Mevzu pek iptidai bir şekilde fikrime gelir. Hiçbir zaman hemen derhal bu mevzunun planını yapıp da yazmaya başladığım vaki değildir. Bulduğum mevzuyu zihnimde bir köşeye atarım.

Onun, francala hamuru gibi kendi kendine kabarması için uzun müddet bırakırım. Çok defa aradan birçok senelerin geçtiği de vakidir. Bu müddet zarfında mevzuya bazı ilaveler yaparım. Bazı kısımlarını atlarım, atarım, çıkarırım. Vakaları rötüş ederim. Tipleri de geliştiririm.” Böylece bir yana atılanların bazılarını unuttuğunu, bazılarını ise yıllar sonra yazdığını söyleyen Reşat Nuri, iki müsvedde yaptığını, birincisinin çalاکalem olduğunu, bir nevi not alma olarak nitelenebileceğini söylüyor. “Yazma işine başladığım zaman da çok muntazam çalışırım. Romanın sonunu nasıl bitireceğimi tayin etmeden yazıya başlamam. Evvela umumi bir şema yaparım. Fakat eser henüz kesin, belirli olmamıştır. Ortada şahıslar vardır, vakalar vardır, eserin ana hattı vardır. Fakat yazmaya başladıktan sonra şahıslar ekseriya hüviyetlerini değiştirirler, evvelce hiç düşünmediğim vakalar, yeni şahıslar gelir.” Yayınlandıktan sonra onların üzerine eğilmediğini açıklayan Güntekin, romanlarını kahramanın ağzından anlatmayı kolay bulduğunu, böylece vakaların dağılmadığını ve romancının da sorumluluğun önemli bir kısmını üstünden attığını belirtmektedir. (Es, 1933)

Reşat Nuri, edebiyatın, her şeyden önce bir dil sanatı olduğunu anlamış bir yazardır. Kullandığı yalın konuşma dili herkes tarafından okunmasını sağlamıştır. Başka yazarların ne dediğini bile anlamayanlar onda kendi dillerini bulmuşlardır. Günlük konuşmaları andıran yalın dili, değişindeki rahatlık ve içtenlik, kitaplarının fazla okunmasında birinci derecede rol oynamış etkenlerdir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler (1995)* kitabında Reşat Nuri Güntekin hakkında şunları söyler:

1918 mütarekesinden sonra yazdığı *Çalıkluşu*’ndaki temiz Türkçesi ve Bursa peyzajları, yerli karakteriyle kendisini tanıtan Reşat Nuri Güntekin’in eseri de bütün Anadolu’yu içine alan geniş bir ankete benzer. (s. 122)

Şöhretini kuran *Çalıkluşu*, onun adı ve eserinin bütünü için âdeta bir kader oldu. Bu romanın kazandırdığı büyük şöhret, halk tabakalarını birdenbire sarmış, bizi, muharririni onun santimental havası içinde görmeğe alıştırmıştı. (s. 441)

Reşat Nuri, yazdığı sürece daha iyisini daha güzelini yazmaya çalışmış bir yazarımızdır. Sayısı yirmiye bulan roman yazmakla birlikte, kendisi için en güç şeyin roman yazmak olduğunu belirtmiş, kendisine sorulan “en çok hangi yapıtını beğendiği” sorusunu “bundan sonraki eserlerimi” diye yanıtlamıştır. Ayrıca, yazarken okuyucuyu düşünmediğini, kendisi için

yazdığını, “ Hayatımda okuyucu için tek satır yazmadım. Hiçbir zaman gazetenin tirajını düşünmedim. Eğer bu işi bir tiraj işi yapmak istese idim, mütemadiyen yazar ve neşrederdim. Benim için öyle çalışmak ve para kazanmak imkânı da vardı.” (Es, 1933) sözleriyle belirtmekle birlikte büyük bir okuyucu kitlesini arkasından sürüklemiş büyük bir romancımızdır.

1.3. ANLATIMI

Reşat Nuri'nin romanlarında anlatım (tahkiye) çok kuvvetlidir. Olayları en iyi şekilde ve en ilginç yönleriyle anlatır. Bir yerde yer verdiği bir olayın, kişinin ya da aracın başka bir yerde bir görevi muhakkak vardır. Anton Çehov, “bir tüfekten söz ediyorsam o tüfek bir yerde patlayacaktır sonunda” gibi bir söz eder. Bu, Güntekin için de doğrudur.

İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Tarihi* (2008) kitabında Reşat Nuri Güntekin'in anlatımı hakkında şu bilgileri verir:

Reşat Nuri Güntekin'in basit bir hikâyesinde yer alan yorumlarında dahi tenkitçi kişiliği görülür. Eserlerinde kuvvetli tenkit, tesirli bir ironi dile getirildiğinden, kişilerin duygularını zedeleyen, onları inciten kaba olaylara dönmez. Bu yüzden o, güçlü bir tenkitçi olduğu kadar, sevilen aşk romanları yazarı olarak da kabul edilir. (s. 277)

Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri* (1995) kitabında Reşat Nuri Güntekin hakkında şu bilgileri verir:

Romanlarında yer yer ince bir zekâdan sevimli bir espriden doğma olayların zaman zaman yarattığı gerilimi yumuşatan, ölçülü bir mizah unsurunun da yer aldığını kaydetmek gerekir. Bu mizah unsurunu yazar, tenkit ettiği karakterleri gülünç durumlara sokarak hırpalamakta da başarı ile kullanır. Güçlü bir gözlemciliğe dayanan bir realizmin cazip bir romantizmle karıştığı romanlarında, çok samimi bir üslupla çok doğal bir konuşma dilinin hâkim bulunduğu görülür. Yazarın anlatım (tahkiye) da ve psikolojik tahlillerdeki gücüne de ayrıca işaret etmek gerekir. (s. 187)

Reşat Nuri Güntekin'in notlar halinde ve mektup biçiminde yazılmış iki romanı görülür. Fakat genellikle düz anlatıma önem vermiştir. Romanları, insanın kendisiyle konuşması gibidir.

Olayları birbirine bağlamakta da usta bir yazar kimliği ile karşımıza çıkar.

- a) Romancı olarak kendisinin anlattığı romanlar: Bunlar arasında *Dudaktan Kalbe*, *Yeşil Gece*, *Yaprak Dökümü*, *Kızılıcak Dalları*, *Eski Hastalık*, *Değirmen ve Kan Dâvası* bulunmaktadır. Bu tür anlatımda, Reşat Nuri, kişilerini istediği gibi yönetmekte, onlara kendi düşüncelerini söyletmekte ve bütün düşünce sorumluluğunu üzerine almaktadır. Burada, yük, roman kişilerinin üzerinde değil, kendi üzerindedir. Toplumsal ve ruhsal yaşam böylece onun görüşlerine uygundur ve kişiler onun bu düşüncelerinin sözcüsüdür. Kişileri konuşturarak da istediği sonuca varmıştır.
- b) Mektup biçiminde roman: Bu biçimde tek bir romanı vardır, o da *Bir Kadın Düşmanı*'dır. Bu romandaki mektuplarda hem günlük olaylar hem de anılar görülmektedir. Mektupların yazarı olan kişi, günlük olayları anlatırken eski günlere dönük söyleyişlere de yer vermiştir.
- c) Kişilerin anlatımıyla verilen romanlar: *Miskinler Tekkesi* ve daha başka romanlarında bu anlatım kullanılmıştır. Böylece, kendisinin de belirttiği gibi, bazı sorunları kişilerine yüklemiş olmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, *Ateş Gecesi*'nde ise hem romancının anlatımı hem de roman kişinin anlatımı görülmektedir. *Gizli El*, *Dudaktan Kalbe* ve *Akşam Güneşi* adlı romanlarında kişiler kendi kendilerini çözümlenmiştir.

1.4. DİLİ

Reşat Nuri'nin dili ahenkli ve üslubu akıcıdır. Fakat eserlerinin çoğunda bazı tekrarlara düşük cümlelere de rastlanır. Örneğin:

“Bu benim doğruluğumdan ziyade onun bir daha benimle oynamamasından korktuğum için büyük bir adam gibi sır saklamaya alışmışım” (*Çalılıkusu*). (Uyguner, 1993, s. 65)

“Fakat o zavallı hakikaten uyumuştı. Gözlerini açmadan ‘Yapma Feride’ diye yalvardı”
(*Çalığışu*, s. 65). (Uyguner, 1993, s. 65)

“Halim ağa benim geldiğimi görünce mutlaka yüreğine iner” (*Ateş Gecesi*, s. 39).
(Uyguner, 1993, s. 65)

“Bu vaka beni birkaç günler derin derin düşündürdü” (*Ateş Gecesi*, s. 223). (Uyguner,
1993, s. 65)

“Kaymakam, onların odaya girdiklerini görünce gözleri kararmıştı” (*Değirmen*, s. 39).
(Uyguner, 1993, s. 65)

Güntekin’in romanlarında konuşma sözdizimi ön plandadır. Romanlarının yazılışı da buna elverişlidir. Olayları, kahramanlar anlattığı için eserlerinde konuşma biçimi daha da uygun düşmektedir. Üslubu yalın ve süslerden uzaktır. Teşbih ve istiarelere fazlaca yer vermez. Kullandığı teşbih ve istiareler ise üslubu süslemekten çok konuya yararlı olduğundandır. Romanlarındaki teşbihlerin bazıları birbirine benzemektedir.

Reşat Nuri’nin dili temiz, yalın ve ahenkli bir Türkçedir. İlk romanlarında Fransızca bazı sözcüklere (rezerve, kalke etmek, imaj, presentiman, *Ateş Gecesi*, s. 12, 31, 32, 74) (Uyguner, 1993, s. 65) de yer vermiş, son romanlarında bu alışkanlıktan vazgeçmiştir. Bazı cümle bozukluklarına karşın, dile çok büyük önem vermediği söylenmektedir.. O, dilimizi kendine özgü bir güzellik ve yalınlık ile yazmış; kişilerini de hep Türkçe konuşurmuş, bölge ağızlarına ağırlık ve önem vermemiş, her şeyi dilimizin olanakları ve sözcük hazinesi ile vermeyi yeğ tutmuştur. Halkın kullanmadığı ve bilmediği yahut da bilemeyeceği Arapça ve Farsça sözcüklere yer vermemiştir.

Reşat Nuri, kişilerin eğitim durumunu ve içinde bulunduğu dil çevresini gözden ırak tutmamıştır. Kişilerin kültür düzeyi, bilgi durumu, konuşmalarda önemle göz önünde tutulmuştur.

Tümceleri genellikle kısadır. Tümcelerde fazla ad ve sıfat yoktur. Okuyanı yormayan, kolayca anlaşılır söz öbeklerini tercih etmiştir. Devrik cümlelere pek az rastlanmaktadır.

Güntekin, azınlıklardan olan kişileri, onların konuştuğu biçimde konuşturmaya da özen göstermiştir. Örnek olarak, *Eski Şarki*'dan şu konuşma tümcesini alabiliriz: “ Ne sandınız ki? Kolaydır memleketin büyüğü olmak? At nalı gibi mühür taşımak? Emredeceksiniz, dinlemezlerse atacaksınız hapse, atacaksınız suratlarına iki şamar” (s. 122).

Anadolu kentlerindeki bazı konuşmalarda yerel kullanımlar görülebilir. Sözgelimi, “niredesin”, “itme”, “doktur” sözcükleri gibi. Güntekin, romanlarında atasözleri ve halk deyimleri de kullanmıştır. Bunlara da örnek olarak:

At nalı gibi, saçımı süpürge ettim, yumurta kapıya dayandı, on parmağında on hüner, bir içim su, gözünü dört aç, ağzından yel almak, vb. deyimlerle; çivi çiviye söker, dinsizin hakkından imansız gelir, sürüden ayrılanı kurt kapar, sular durulmayınca durulmaz, meyveli ağaç taşlanır vb. atasözlerini sıkça eserlerinde kullanmıştır. (Uyguner, 1993, s. 67)

Muzaffer Uyguner, *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapılarından Seçmeler* (1993) Güntekin'in eski yazı ve dil konusundaki görüşünü de şöyle açıklamıştır:

Okumayı sevmeyişimizin daha doğrusu bunu bir zevk ve itiyat haline getirmemiş olmamızın sebeplerinden biri eski yazı ve eski dil olmak lazım gelir. Osmanlıca kitabı doğru dürüst okumak ve kelimelerinin manasını anlamak için tahsilini epeyce ilerletmiş olmak lazımdır. Sonra, mektepleri ve hızla değişmemiş okuma usullerini de unutmamak lazımdır. (s. 68)

1.5. ESERLERİ

Yazarın farklı kategorilerde birçok eseri bulunmaktadır. Eserleri aşağıda gösterilmiştir.
(Uyguner, 1993, s. 81)

ROMANLARI

1. Çalıkuşu (1922)
2. Gizli El (1922)
3. Damga (1924)
4. Dudaktan Kalbe (1925)
5. Akşam Güneşi (1926)
6. Bir Kadın Düşmanı (1927)
7. Yeşil Gece (1928)
8. Acımak (1928)
9. Yaprak Dökümü (1930)
10. Kızılıcık Dalları (1932)
11. Gökyüzü (1935)
12. Eski Hastalık (1938)
13. Ateş Gecesi (1942)
14. Değirmen (1944)
15. Miskinler Tekkesi (1946)
16. Harabelerin Çiçeği, Eski Ahbap, Boyunduruk (1953)
17. Kavak Yelleri (1961)
18. Son Sığınak (1961)
19. Kan Dâvası (1961)

HİKÂYELERİ

1. Recm. Gençlik ve Güzellik (1919, iki hikâye vardır.)
2. Roçild Bey (1919)
3. Eski Ahbap (1919)
4. Tanrı Misafiri (1927)
5. Sönmüş Yıldızlar (1923)
6. Leylâ ile Mecnun (1928)
7. Olağan İşler (1930)

OYUNLARI

1. Hançer (1920, üç perdelik komedi.)
2. Eski Rüya (1922)
3. Ümidin Güneşi (1924)
4. Gazeteci Düşmanı, Şemsiye Hırsız, İhtiyar Serseri (1925)
5. Taş Parçası (1927)
6. Bir Köy Hocası (1928)
7. Babür Şah'ın Seccadesi (1931)
8. Bir Kır Eğlencesi (1931)
9. Ümit Mektebinde (1931)
10. Felaket Karşısında, Gözdağı, Eski Borç (1931)
11. İstiklâl (1933)
12. Vergi Hırsız (1933)
13. Hülleci (1935)
14. Bir Yağmur Gecesi (1943)
15. Yaprak Dökümü (1971)
16. Eski Şarkı (1971)
17. Balıkesir Muhasebecisi (1971)

18. Tanrıdağı Ziyafeti (1971)

ÇEŞİTLİ KİTAPLARI

1. Anadolu Notları (1936)
2. Dil ve Edebiyat (1930)
3. Fransızca – Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu (İsmail Hâmi Danişmend, Ali Süha Delilbaşı ve Nurullah Ataç ile – 1935)

İKİNCİ BÖLÜM

1. ANADOLU NOTLARI I-II ESERİN ÖZETİ

Anadolu Notları, Reşat Nuri'nin Anadolu'ya yaptığı gezileri içeren, gezi notları halinde tutulmuş ve bir kitap haline getirilmiş gezi yazısıdır. Bu eser iki ciltten oluşmuştur.

Kitap, yazarın, müfettişlik yıllarına ait gözlemlerini yansıtır. Reşat Nuri, Anadolu'nun sosyal ve kültürel hayatıyla ilgili çeşitli gözlemlerini bu eserde toplamıştır. Kendi tarzında özgün ve dikkat çekici bir eser olan Anadolu Notları, 1928-1939 yıllarını içine aldığı düşünülen notlardan oluşan, yurdun hemen hemen her köşesini gezen ve ince bir gözlem becerisi olan yazarın seyahat izlenimleri sonucu ortaya çıkmış bir eserdir.

Karşılaştığı kişilere benzer tiplerin az çok değişerek romanlarında yer alması, yazarın gerçekçiliğini ve hayat tecrübelerinin eserlerine yansıdığını gösterir.

Düzenli ve kronolojik bir seyahatname olmayan Anadolu Notları'nın özgünlüğü, zamanında tutulmuş küçük notlara hatıra ve çağrışımların da eklenmesiyle bir çeşit deneme karakteri kazanmış olmalarıdır. Bu notlarda, dönemin Anadolu kasaba ve şehirleri, bunları birbirine bağlayan yollar, otel, han, lokanta gibi yerler, at arabası, kamyon, otomobil, tren gibi yolculuk araçlarının yanı sıra Anadolu insanın özellikleri, yoksulluğu, mahrumiyeti, aydın kişilerin ve dönemin ileri gelenlerinin sorumlulukları, eski yaşama alışkanlıklarından modern hayata geçişin uyumsuzlukları ve gülünçlükleri, tuluat tiyatroları, kahve ve cambazhane gibi eğlence yerleri, bütün zorluklara rağmen şikâyetsiz bir şekilde yazarın kaleminden anlatılır. Böylece bir tarafta gelişen dünya karşısında Anadolu'nun yoklukları dile getirilirken, erdemleriyle bu açıklarını kapatmaya çalışan insanlar anlatılır. Bu insanların, yoksulluğa rağmen yabancıyı rahat ettirmek, ele güne karşı küçük düşürmemek için çırpınmaları, dünya nimetlerinin en azıyla yetinip mutlu olmaları, bu kadarını bile elde etmek için tek varlıkları olan toprakla didişmelerinin anlatılması, eserin dikkat çeken özelliklerindedir.

2.1 ANADOLU NOTLARI I-II ESERDEKİ TEMEL KONULAR

2.1.1 Anadolu ve Anadolu İnsanı

Reşat Nuri Güntekin, Anadolu'nun ve Anadolu insanının Türk romanlarında yer almasını sağlayan ve eserlerinde hem Anadolu'yu hem de Anadolu insanını konu eden yazarlarımızın önde gelenlerinden biridir. O, Anadolu'yu konu edinen bütün eserlerinde gerek Anadolu'yu gerekse Anadolu insanını gerçekçi bir biçimde bütün halleriyle ortaya koyar. Dürüstlüğü, sahtekârlığı, dostluğu, düşmanlığı, cömertliği, cimriliği, yardımseverliği, umursamazlığı, yoksulluğu, zenginliği, ahlaksızlığı ile bütün yönlerini tasvir etmekten çekinmez. Gezip gördüğü, kimi zaman uzun zamanlar kaldığı Anadolu ilçelerindeki insanların ne kadar zeki, açığız, çalışkan ve başarılı olduklarını vurgulamadan edemez.

Buralarda öyle bir topraktayız ki nasıl mahsul yetiştirildiğini pek bilemiyorum. Fakat yetiştirdiği insanlar gayet zeki, açığız ve kan kırmızıdır.

Önümüzde Kayseri, solumuzda Nevşehir, arkamızda Niğde, daha sonra Karaman...

Kayserili, Nevşehirli, Niğdeli ve Karamanlı tabiatın ateş gibi, su gibi önüne durulmaz kuvvetleridir.

İstanbul'da asırlarca en kuvvetli idare ve iş adamları onlar arasından yetişti. İktisadi hayat dediğimiz şey onlarla başladı. Balıkpazarı'ndan Babıâli'ye kadar her sahada onlar daima birinci sınıf insanlar olarak kendilerini tanıttılar." (Güntekin, 2015, s. 164)

Reşat Nuri'nin hemen hemen bütün eserlerinde dekor olarak Anadolu'nun değişik bölgeleri ele alınmıştır. Yazar, Anadolu'yu kendisinin "çocukluğum bir asker doktoru olan babamın peşinde küçük Anadolu şehirlerinde geçmiştir." (Güntekin, 2015, s.87) ifadesinde belirttiği gibi, çocukluk yıllarında tanımış, daha sonra yaptığı çeşitli gezilerde, özellikle Milli Eğitim Bakanlığında müfettişlik görevini yaptığı yıllarda da Anadolu'yu ve Anadolu insanının sorunlarını yakından görme imkânını elde etmiştir. Bu gezilerini şöyle ifade eder:

Değerli Dışişleri Bakanımız gibi ben de çokça dolaşırım. Yalnız tabii, yollarımız başkadır. Kendilerinin işleri daima Avrupa'dadır. Nereye hangi dakikada varacakları, ne kadar kalacakları, ne yapacakları önceden bellidir.

Hâlbuki ben daima kendi sınırlarımız içinde döner dolaşırım. Seyahatlerim biraz gelişigüzeledir; yelken gemileri gibi esecek rüzgâra tabidir.

Bazı تنها bir istasyonda saatlerce tren, bazı güneşle beraber uyumuş bir küçük kasabanın otelinde uyku beklerim. Fazla bir yağmur yahut kar fırtınası beni bir iki gün, bir köye hapsederse, arayıp soranım bulunmaz. Gün olur ki bomboş bir ovanın ortasında otomobil bozulur; şoför, yoldan geçen kamyonlardan pompa, tel, meşin ve lastik parçaları tedarik edip makine veya tekerleğini tamir edinceye kadar etrafta dolaşırım yahut eski taşbasması Muhammediyelerdeki Cennet bağı resimlerini andıran cılız bir ağacın altında otururum. Bu saatlerde vakit öldürmek için icat ettiğim çarelerden biri de elime geçen bir kâğıt parçasına yollarda gördüğüm öteberiyi karmakarışık not etmektir. Bunların bir kısmı kaybolup gitmiştir. Fakat çantamın bir köşesinde birikip kalmış olanlar da bir tomar meydana getirecek kadar çoktur. (Güntekin, 2015, s. 9)

Reşat Nuri, işte bu gezilerinde ve topladığı notlarda “Anadolu Notları” adıyla iki ciltte topladığı bazılarını da genişleterek romanlarına konu yaptığı Anadolu gerçeklerinin malzemesini toplamıştır.

Reşat Nuri’den önceki ve Reşat Nuri’yle aynı dönemi paylaşan romancılarımızın romanlarında genellikle çeşitli semtleri ile İstanbul’un yansıtıldığı görülür. Romanlara konu edinen toplumsal olayların çoğu İstanbul sınırları içinde verilir. Bunun nedeni de Anadolu’nun yıllarca bir sürgün yeri olarak kabul görmesi, yazarlarımızın Anadolu’yu gezip görmeyişleri, Anadolu’daki yaşayış ve Anadolu’nun sorunları hakkında bir bilgilerinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Yazar ise kendisini Anadolu’ya yönelten sebebi Büyük Muharebe’ye bağlar, Anadolu’ya haksızlık yapıldığını ve herkesin Anadolu’yla ilgilenmesi gerektiğini şöyle ifade eder:

Sene 1913; Büyük Muharebe eli kulağında...

O zamanın gençliği Osmanlı Devleti ile beraber memleketi de bir uçuruma doğru götüren sebeplerden bazılarını yalan yanlış sezinlemeye başlamıştı. Bunlardan biri Anadolu’ya yapılmakta olan haksızlıktı. Asırlardan beri bütün kuvvet Anadolu’ya verilmişti, devlet adamları, iş adamları Anadolu’da yalnız bir asker ve zahire deposu, idealist gençlik ancak uzaktan sevilir, okşanır ve acınır karanlık ve esrarlı bir evliyalar diyarı görüyordu.

Balkan felaketinden sonra İstanbul'da bir kalkınma harekâtı oldu; gazetelerde bazı yazılar yazıldı. Bunlardan biri merhum Şehabeddin Süleyman'ın "Gençler Anadolu" ya başlıklı bir makalesiydi.

Gençler o zaman makale ile nasihatle pek Anadolu'ya rağbet edeceğe benzemezlerdi. Bazıları kalem kâtipliği filan gibi küçük bir işle İstanbul'da tutunmazlarsa ağlaya sızlaya yakın vilayetlerden birine çıkarlar, orada dünyanın öbür ucunda sürgüne gönderilmiş gibi âh-u zar içinde vakit geçirirlerdi. (Güntekin, 2015, s. 93)

Vatanın kurtulmasında önemli rolü olan Anadolu'ya geçiş ise daha çok Kurtuluş Savaşı ve savaşın bitimini izleyen yıllara denk gelir. Türlü gaye ve vazifelerle Anadolu'ya giden aydınlar ve yazarlar daha önce hiç bilmedikleri, tanımadıkları Anadolu'yu tanımaya başlamışlardır. Böylece uzun zaman hiç bilmedikleri, bir kenara attıkları, görmezden geldikleri Anadolu'da çözülmesi gereken birçok sorun olduğunu kavramışlardır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Reşat Nuri'nin romanlarına da konu olan Anadolu'nun ve Anadolu insanının çoğunlukla İstanbul'dan Anadolu'ya sürgün gitmiş ya da kendini Anadolu'da sürgün hisseden ana karakterler aracılığıyla yansıtıldığı görülür. Aşk acısını unutmak için Anadolu'ya kaçan Feride (*Çalikuşu*), İstanbul'da iş bulamadığı için Gemlik'te maliye memurluğuna mahkûm olan Şeref (*Gizli El*), yediği hırsız damgası nedeniyle ancak Anadolu'da çalışabilen İffet (*Damga*), yanmış yüzü nedeniyle kalabalıklardan kaçan Süleyman (*Harabelerin Çiçeği*), doğup büyüdüğü yerlere, yıldızı sönmeye başladığında özlem duyan bestekâr Hüseyin Kenan (*Dudaktan Kalbe*), babasının zorlamasıyla Anadolu'ya mahkûm olan Züleyha (*Eski Hastalık*), hastalığından dolayı taşraya sığınan Nazmi, öksüz ve yetim kaldığı için Nazmi ve eşinin yanına sığınan Jülide (*Akşam Güneşi*), tatilini Erzurum'da babasının yanında geçirmektense İstanbul'a yakın bir Marmara köyünde dayısının kızının düğününe katılmayı yeğleyen Sara (*Bir Kadın Düşmanı*), İstanbul'dan Milas'a sürülen Kemal Murat (*Ateş Gecesi*), temsil ettikleri Anadolu'ya olan yabancılıklarını hissettirirler. İşte Reşat Nuri'nin bu romanlarındaki ana karakterler genellikle İstanbul'da doğup büyümüş, kimileri Avrupa görmüş, bir iki yabancı dil bilen; ancak şartlar onları zorladığı için soluğu Anadolu'da alan kişilerdir. Anadolu, Reşat Nuri Güntekin'in karakterlerinin büyük bir çoğunluğu tarafından gidilmek

zorunda kalınan yer olduğu için bir sürgün yeri olarak görülmüştür. Bundan dolayı Anadolu, geçici olarak sığınılan ve asla benimsenmeyen bir ortam olarak kabul görür ve her zaman için İstanbul'un karşıtı olarak anlam kazanır.

Anadolu'yu dolaşmamış İstanbullunun gözünde büyüttüğü ve onları Anadolu'ya gitmekten korkutan önemli bir sorun da Anadolu'nun yollarıdır. Anadolu Notları adlı eserinde yazar, İstanbul ve Anadolu'yu bu yönden karşılaştırmış, İstanbul'da yağmur yağınca geçilmesi, yürünmesi zorlaşan yollardan korkan İstanbul halkının, bilmediği ve tanımadığı Anadolu'dan bu yönden her haliyle korktuğunu belirtmiş, İstanbullunun böyle düşünmekte hem haklı hem de haksız olduğunu ifade etmiştir.

İstanbul, asırlarca Anadolu'nun kanını emmiş, onun zararına gelişip güzelleşmiş bir şehirdir. Gün oluyor ki Eminönü meydanını su basıyor. Bir yandan öbür yana hamal sırtında geçiyoruz. Kaldırımlar var ki üstünden otomobille geçen insan, meydan dayağı yemişe döner. Yokuşlar, virajlar var ki araba ile değil, ayakta inip dönebilersen ne mutlu!

Kazaların önünü almak için daima toplantı halinde işleyen komisyonlara, polise, dörtyol ağzlarında birer küçük Napolyon tavrıyla otomobillere, tramvaylara yol gösteren işaret memurlarına rağmen yarışların, çarpışmaların, kazaların önü alınamıyor. İnsan, dükkânında yahut kahvede otururken bir otomobil veya kamyonun camekândan içeri yürüyüş etmeyeceğinden emin değildir. Bakımlı İstanbul böyle olursa bakımsız Anadolu'yu var kıyas et!

İstanbullu, böyle düşünmekte hem haklıdır hem haksız.

Haklıdır; çünkü Anadolu, onun için bir büyük meçhuldür. Yağmurda Eminönü'nün açık havada mesela Çakmakçılar yahut Tophane yokuşunun halini gören kimsenin Konya ovasında, Kop dağından ürkmelerini tabii bulmak lazımdır.

Haksızdır; çünkü hakikat böyle değildir. Ben Anadolu'nun şimdiye kadar gezebildiğim kısımlarındaki büyük ana yolları, İstanbul yollarından fena bulmadım. Hatta bazı vilayetlerdekini onlardan daha iyi gördüm de diyebilirim.

En akla gelmez yerlerde bu yolların öylelerine rastlanır ki insan, kendini tenis kortunda yahut bardo masası üzerinde hareket ediyor sanır. (Güntekin, 2015, s. 29)

Anadolu'nun birçok yerine giden, oldukça fazla seyahat eden Reşat Nuri'nin dikkatini çeken bir başka durum da Anadolu'daki kimi yerlerin zaman ve mekân açısından birbiriyle benzerlik göstermesidir. Hatta bu yerlerin İstanbul'un bazı semtlerinin Meşrutiyet'ten önceki yıllardaki görünüşüyle de benzerlik göstermesi yazarın, sanki hep aynı yerleri geziyormuş hissine kapılmasına neden olur. Bu aynılık Reşat Nuri'ye bir yandan iç sıkıntısı verirken, bir yandan da yarattığı tanıdıklık duygusuyla kendisine bir ferahlık da vermektedir.

Yol kenarında bir sed, sedin üstünde kırık mezar taşları. Bunların arasında renk renk yeldirmeli, çarşafli kadınlar oturmuş, aralarında poturlu, mintanlı simitçiler, leblebiciler, turşucular dolaşüyor. Tıpkı tıpkısına Meşrutiyetten evvel akşamüstleri Karacaahmet, Bitlikağıthane, Mahmutbaba mezarlıklarında gördüğümüz manzara...

Bir sokak daha dönelim. Toprak kulübeler arasında bir arsa... Ortada bir bostan kuyusu ile eşek... Eşeğin arkasına yirmi, otuz metrelik bir ip, ipin ucuna da bir kova bağlanmış. Hayvan, kuyu ile kulübelere biri arasındaki yol üzerinde akşam piyasası yapar gibi ağır ağır gidip geliyor. Onun her gidiş gelişinde kova bir kere kuyuya dalıp çıkıyor, böylelikle de kulübelerin su ihtiyacı gideriliyor.

Bu usulün, tarihin hangi devrine ait olduğunu pek kestiremeyeceğim amma her halde çok eski zamanlarda yaşadığımızı şüphe yoktur.

Bazı bir ova yolunda saatlerce gidirsiniz. Karşınıza bir köy çıkar. Hayretle düşünürsünüz: Ben bu alçak toprak kulübeleri, bu sokakları; tekerleğin biri çıkmış bu öküz arabasını; onun üstüne tünemiş tavukları, yarı çıplak çocukları; biraz ötede omuzunda testi ile su taşıyan yalınayak küçük kıızı, sırtında bir çalı demetiyle yokuştan inen peştemalli büyükanayı bir saat evvel bir daha gördüm. Sakın araba beni bir daire etrafında döndürüp dolaştırdıktan sonra hep aynı yere getirmesin. (Güntekin, 2015, s. 10)

1936 yılında yayımladığı Anadolu Notları'nda Reşat Nuri Anadolu'nun olumsuz yanları kadar olumlu yanlarına da dile getirmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasında Anadolu'da pek çok şeyin değişmiş ve gelişmiş olduğunu ifade eden yazar, bu değişimi sadece eşyalar üstünde değil insanlarda da görüldüğünü; ancak bu değişimin ve gelişimin bir anda ve çok hızlı olmadığını da hatırlatır.

Çocukluğun birçok hatıraları arasında bu yıldızlar imajını da unutup gitmişim. Fakat Cumhuriyetten sonra onu tekrar hatırlamaya başladım. Hem de sık sık. Ne zaman bir Anadolu kasabasının elektrik, şimendifer, mektep, fabrika gibi ehemmiyetli bir yeniliğe kavuşması vesilesiyle, kendiliğinden bahsettirdiğini işitsem, benim yıldızlar aklıma gelir. “Hele şükür, biri canlanmaya başlıyor.” derim.

Anadolu benim çocuk hayalimin umduğundan çok daha çabuk değişiyor ve yenileşiyor. Hem bu yenileşme eşyada değil, insanlarda da adeta görülecek gibidir.

Yalnız tabii yıkıp yapılar idarelerde ve maddi eşyadaki kadar çabuk ve pürüzsüz olamıyor. (Güntekin, 2015, s. 94)

Reşat Nuri, gezi yazılarını kaleme aldığı zaman dilimi içinde sürekli yolculuk yaptığı için gözlemleri şehirler ve kasabalar üzerine olduğu kadar aynı zamanda yollar üzerinedir. Cumhuriyetten önceki zaman diliminde yolculuk yapmanın ne kadar zor ve meşakkatli bir iş olduğunu her defasında dile getiren yazar, bu durumun değiştiğini, bunun nedeninin de artan istasyonlar, kamyonlar, arabalar ve otoraylar olduğunu söyleyerek yolculuğun artık çok kolay olduğunu ve hayatı kolaylaştırdığını belirtmiştir.

Çırılçıplak bir ovanın ortasındayız. Yol kıyısında erkek, kadın, çocuk birtakım insanlar görürsünüz. Yanlarında bohçalar, sepetler, heybeler, tavuklar var.

“Bunlar Allah’ın kırında, güneşin altında ne arıyor?” diye şaşmayınız. Yol boyunca her yer bir istasyondur. Bu insanlar, buraya şu tepelerin arasında, arkasındaki kasabalardan, köylerden inmişlerdir. Eskiden kim bilir kaç gün, kaç gecede kona göçe gidecekleri bir yere şimdi üç beş saat içinde heybeleri, sepetleriyle beraber kuş gibi uçacaklardı. (Güntekin, 2015, s. 33)

Eskiler “sefer mihnettir” derler.

İstanbul’dan İzmit’e yaylı arabada yahut katır sırtında iki arayacı ile gittiğimiz günlerde hakikaten de öyleydi. Fakat bugün Anadolu yollarında otomobil, tren yahut kamyonu verecek kadar parası olan için sefer artık eskisi kadar mihnet değildir. Hatta trende oturacak yer bulamamak, otomobille çamura saplanmak, yeni yapılmakta olan bir yolda yarım saat çalkalanıvermek gibi fevkalade haller müstesna, yolculuğun bugün için bir ufak zevki bile vardır. (Güntekin, 2015, s. 175)

Bu otoray, yolları adeta çocuk oyuncağına çevirdi. Mesela, Kayserililer bizim ada vapurları biletinden daha ucuz bir para ile günübirliğine Bor bahçelerinde eğlenmeğe gidiyorlar.

Bu seyahat, artık yolculuktan usandığım bir zamana rastlamış olmakla beraber beni atlıkarıncaya binmiş bir bayram çocuğu gibi eğlendiriyordu. Otoray, son derece munis bir dekor arasından akıp giderken kâh makinistin omuz başından önümüzdeki yola kâh arkaya geçerek akşam ışıklarıyla sararıp kızaran ovalara bakıyordum.

Yeni bir icat yalnız manzaraları ve hayatı değiştirmekle kalmıyor; duygularımıza, dünyayı görüş tarzımıza da tesir ediyor. (Güntekin, 2015, s. 161)

Tezimizin bu bölümünden anlaşılacağı üzere Reşat Nuri Güntekin Anadolu'yu her yönüyle gözlemlemiş, bütün gerçekleriyle eserine yansıtmiş ve gözler önüne sermiştir. Hatta bu sergilemede de Anadolu'ya olan tutum, ilgisizlik ve cehalet yüzünden ortaya çıkmış olan sorunların daha fazla yer aldığı görülüyor.

İşte tüm bu gerçekleri eserine yansıtan Reşat Nuri Güntekin, Anadolu Notları'nın birinci cildi yayımlandığı zaman kalkınma çabası içinde olan Anadolu'yu halkın ve gençliğin gözünde daha başka göstermek gerekirken, bunun tam tersini yaptığı gerekçesiyle bir dostu tarafından eleştirildiğini belirterek bu eleştiriye kendisinin nasıl bir vatansever olduğunu açıklayan bir cevap verir:

İnsanları sevmek gibi memleketi sevmenin de tek şekli yoktur. Aşk vardır ki cezbeye benzer; insana sevdiğini hiçbir eksiği olmayan bir ideal gibi gösterir. Bu belki aşkın en makbul şeklidir. Fakat öylesi de vardır ki karanlıkta nöbetçi gibi daima pusuda ve kuşkadadır; en ehemmiyetsiz gölge ve patırtıdan evhama düşer.

Gene aşkın öylesi vardır ki sevdiğinde kusur görmeye tahammül edemez. İyi giden taraflardan ziyade aksayan ve geri kalan tarafları görmeye ve bunlardan endişe duymaya meyleder.

Bu nihayet bir kabiliyet ve istidat meselesidir ve zannediyorum ki saydığım sevgi çeşitlerinin hepsi bir memleket için ayrı ayrı lazımdır, faydalıdır. Ben herhalde bu son kategoriden bir insan olacağım ki aşkın bu tarzını sakat, geri ve tehlikeye arka çeviren idealist bir aşka daima üstün tutuyorum. (Güntekin, 2015, s. 287)

Verdiği bu cevapla hiçbir meselenin görmezlikten gelmekle çözümlenmeyeceğini de açıklamış olmaktadır.

2.1.2 Yoksulluk

Anadolu'daki yoksulluk, Reşat Nuri Güntekin'in "Anadolu Notları" adlı eserinde önemle durduğu bir konudur. Anadolu halkının büyük bir kısmının yoksul oluşu yazarın dikkatinden kaçmamıştır. Anadolu'nun bu denli yoksul oluşunu genellikle gözü hep yükseklerde olan, içinde olduğu durumdan memnun olmayan, bulunduğu mevkiden hep daha üstün olma ve yaşama arzusu içinde olmak isteyen aydınlara bağlamaktadır.

Yazar, görev için gittiği, şarka yakın vilayetlerden birinde otel odasına yerleşmiş, bulunduğu il ile ilgili derin düşünceler içinde odanın penceresinden etrafı izlediği bir sırada, birkaç çocuğun yarı çıplak bir vaziyette fakirlikten, bir dükkânın önünde yığılmış olan çöpleri karıştırdıklarına şahit olur ve gördüğü bu manzara karşısında üzülmekten kendini alamaz.

Şarka yakın bir vilayetteyim. Penceremin karşısında bir şekerçi dükkânı var. Sokakta dolaşan birkaç çocuğun bir aralık bu dükkânın önündeki süprütüleri eşelemeğe başladıklarını görüyorum.

Hava son derece soğuk, çocukların ayakları çıplak, sırtlarında bir gömlekten başka bir şey yok. "Zavallılar galiba fıkralıktan çörek filan kırıntıları arıyorlar" diyorum. (Güntekin, 2015, s. 96)

Reşat Nuri Güntekin, yine Anadolu'ya yaptığı gezilerinden birinde Anadolu'nun bir ilinde karşılaştığı bir mühendis arkadaşıyla, oturduğu gazinoda hem yemek yerken hem de İstanbul'la ilgili sohbet ederken arkadaşının, "kıvırcık pirzolası, taze barbunya yiyemediği, Fransız şarabı içmek yerine tekel şarabı içmek zorunda kaldığı ve kulübe olarak nitelendirdiği beş odalı bir evi" (Güntekin, 2015, s. 221) olduğu için bundan şikâyetçi olduğu ve bu durumu sefalet olarak görmesini dinlerken, küçük bir kızın yazara seslenmesi üzerine Reşat Nuri'nin aniden gerçek yoksullukla yüz yüze gelmesi, onu derinden yaralar.

Bir ara kulağıma amca, amca diye bir ses geldi. Yanımdaki parmaklıktan aşağı bakınca sazlar ve kurumuş çamurlar arasında yarı çıplak bir kız çocuğu gördüm. Lüksün kuvvetli ışığı altında saçları ve yüzü bembeyaz, gözleri kamaşmış, bana elini uzatıyor:

-Amca, bana ekmek atıver...

Dikkat edince daha ötelerde, ileride aynı kıyafette daha başka çocuklar, hatta büyükler görüyorum. (Güntekin, 2015, s. 221)

Reşat Nuri, bizzat yaşadığı bu olaydan oldukça etkilenmiştir. Gazino sahibinden de bu olayın her akşam yaşandığına ve gazino sahibinin bu olaya sitem etmesinden rahatsız olan Reşat Nuri'nin keyfi iyice kaçmıştır. Karşısında oturan arkadaşını artık dinleyecek tahammülü kalmamıştır. Şahit olduğu bu gerçek olayı, yoksulluğu bilmeyen, bu yoksullukla ilgilenmeyen aydınlara bağlar ve onlara birkaç cümle söyleme gereği hisseder:

Ben artık onu dinlemiyorum, bu bataklık üzerinde birkaç direk kurulu salınlı salınlı terasın üstündeki rahat köşemizde, irili ufaklı tabaklarla dolu masamız önünde büsbütün başka şeyler düşünüyorum. Karşımızdakinin matemini, yalnız yukarıya bakmasını bile bu gözlerdeki hırs ve kıskançlık yaşları bana lûgatlardaki şenaat kelimesinin ta kendisi gibi görünüyor. O arkadaşın şayet bir yerde bu yazılara gözü ilişirse bana darılmasın. Sözüm yalnız onun için değil, içinde kendim de dâhil olduğum çok geniş bir münevverler kabilei içindir. (Güntekin, 2015, s. 222)

Gördüğü bu ve buna benzer manzaralar karşısında Reşat Nuri, yoksulluğun Anadolu'nun oturduğu evde, dış görünüşünde, kılığında kendisini alenen gösterdiğine kanaat getirir. Hatta biraz daha ileriye gider ve Anadolu deyince hafızalara yoksulluğun geldiğini de söylemekten kendini alamaz.

Anadolu sadece görünen bu yüzüyle fakir değildir. Aynı zamanda para yoksuludur, su yoksuludur, yol yoksuludur. Yol yoksulu oluşuna tezimizin 'Anadolu ve Anadolu İnsanı' bölümünde değinmiştik. Para ve su yoksulu olduğunu da, yazarın gittiği bir Anadolu ilinde hükümet doktoruyla karşılaştığı bir esnada aralarında su konusu üzerine yaptıkları bir konuşmayla ortaya konulmuştur.

Şehirde ilk önce hükümet doktoruyla karşılaştım.

-Bugünlerde başımı kaşımaya vakit bulamıyorum, dedi. Tifo, dizanteri dehşet...

-Peki sebebi?

-Sebebi pis su... Birkaç saatlik bir yerde iyi bir su var. Fakat bir türlü para bulunup getirilemiyor. Dere suyu tek mil çamur... Halk, kuyu suyu içmek mecburiyetinde... Kuyuların da çoğuna lağım karışıyor. Doğrusu ahali, gene iyi dayanıyor. Anlaşılan pis su içe içe mikroba karşı bir nevi muafiyet kazanmışlar. (Güntekin, 2015, s. 66)

Kasaba doktoruyla yapılan bu konuşmanın ardından, kasabadaki en büyük sorunun su sorunu olduğunu öğrenen Reşat Nuri, bu durumdan endişe duymaya başlar. Çünkü su, onun büyük hassasiyetlerinden biridir. Hayatta tek lüksünün iyi ve temiz su olduğunu, şüpheli bir yere giderken bavulunda daima birkaç şişe su bulundurduğunu ifade eden yazar, parasızlıktan dolayı kasabaya temiz su getirilemediğini, halkın çoğun zaman pis sudan hasta olmamak için suyu kaynatarak içtiğini öğrenir. Bu durum onun için de bir tecrübe olur. Yaşadığı bu su yoksulluğu olayı Reşat Nuri'nin hafızasından uzun bir müddet silinmez, hatta çoğu zaman rüyalarına girecek kadar onu etkilemiştir.

2.1.3 Hastalık

Reşat Nuri Güntekin, notlarında “hastalık” konusuna geniş yer verir. Türlü nedenlerle ortaya çıkan hastalıklara, gördüğü ve yaşadığı dönemde kolay çare bulunamamaktadır ki bulunsa bile genellikle hasta olan kişi için geç kalınmaktadır. Bu sebeple birçok hasta o dönemin şartlarından dolayı günümüzde çok basit bir hastalık olan gripi bile atlatamamakta ve hasta olan kişi hayatını kaybetmektedir. Anadolu’da savaşın hâkim olduğu ortamdan kaynaklı insanlar daha çok tifo, dizanteri gibi hastalıklarla mücadele edip, insanların hayatlarını bu hastalıktan kaybetmeleri bilinen bir durumdur. Fakat grip gibi bir hastalıktan insanların ölmesi hem Anadolu halkını hem de Reşat Nuri’yi tedirgin eder ve Reşat Nuri’nin olduğu kadar Anadolu halkının da telaşa kapılmasına neden olur.

Adana'ya yaptığı gezintilerinden birinde kaldığı bir otel odasında yazar, “hastalık” konusunda düşüncelere daldığı esnada aklına şairlerimizden birinin bir beyiti gelir:

“Gurbet elde ihtiyarlık, hatalık, fukaralık- bunlar yetmiyormuş gibi galiba, ayrıca da firkat ve hasret- el ele verip üstüme çullandı ve ben biçare şairi berbat etti.” (Güntekin, 2015, s. 71).

Reşat Nuri, bu düşünceye katılmakla beraber, mısranın tam olarak da öyle olmadığını, bir yerinde küçük kusur bulduğunu ifade eder. Zira yolda hasta olmanın daha güç olduğunu ve insanı yolda yakalayan hastalıkla hiçbir şeyin kıyaslanamayacağını ve böyle bir belanın başka hiçbir şeyle kıyaslanamayacağını savunur. Dile getirdiği mısradaki hastalığın, ihtiyarlık ve yoksullukla bir tutulmasına da karşı çıkar. İhtiyarlık ve yoksulluğun şifasının, çaresinin olmadığını savunarak, insanı bazen han odasında yakalayan gribin veyahut tren yolculuğu sırasında ansızın gelen sancının hatta yürüyüş yaparken ayaktaki nasırın bile ihtiyarlık ve yoksulluktan daha zor bir durum olduğunu söyler. (Güntekin, 2015, s. 71). Hastalığın yanında gurbet elde çekilen özlem ise yazara göre bir lükstür. Çünkü insan, hasta olduğu zaman, canının yanmasıyla o an ne özlemi hisseder ne de ayrılık acısını. Ona göre bu tür meziyetler, sağlıklı, karnı tok, hiçbir derdi olmayan insana özgü meziyetlerdir.

Reşat Nuri ayrıca yoldaki hastalık ile evdeki hastalığın birbirinden çok farklı olduğu görüşündedir. O, yoldaki hastalığı “felaket” olarak nitelendirir ve yolda hasta olmakla evde hasta olmanın karşılaştırmasını yapar:

Evin en bozuk düzeninde, en külüstüründe bile hastalığa mahsus birtakım aletler vardır. Bunlar sağlık zamanında pek ortada görülmez; fakat hastalık seferberliği ilan edildi mi birer birer kıyıdan, köşeden, çatı arası yahut bodrumdan çıkmaya başlar: Delik, yamru-yumru, fakat ne de olsa işe yarar bir çinko banyo, ayakları hardallı sıcak suya koymak için enine açılmış gaz tenekeleri, taşlar, küvetler, ihtikanlar, vantuz şişeleri, fanila parçaları, yedek battaniye vesaire, vesaire...

Bu kırık dökük aletlerden her biri yerine Tıp Fakültemizdeki radyumdan fazla iş görür. Sonra, bütün ev halkı bir zaman için hastanın emri altına girer. Kimi odasını yahut

suyunu ısıtmak, ilacını, çorbasını içirmek, ayaklarını oğmak, koluna girip ara sıra dışarı çıkarmak gibi hizmetlerde bulunur; kimi bağıra bağıra şarkı söylememek, çalgı meşk etmemek, para, masraf lakırdısı açmamak, birbiriyle kavga etmemek gibi fedakârlıklarla evde ideal bir sükûn ve saadet havası yaratır.

Hâsılı hastanın evde bulduğu bu rahatı yolda, mesela bir han veya otel odasında bulmaya imkân yoktur. (Güntekin, 2015, s. 72).

Bu sebeplerden ötürü evdeki hastalıkla yolculuktaki hastalık Reşat Nuri'nin nazarında asla kıyaslanamaz. Çünkü evinde hasta olan birinin, hastalığını daha kolay atlatacağını hele ki hastayla ilgilenen birilerinin hastanın etrafında pervane olup, hastanın bütün eksiklerini gidermesi, hastayı tez vakitte ayağa kaldıracağı, sağlına kavuşturacağı inancındadır. Fakat yolculuktaki hastalığın en hafifi bile az önce yazdığımız durumların hiçbiri olmadığından, insanı ölüme bile götürebilmektedir.

Reşat Nuri, hasta olan kişinin ihtiyaç duyduğu en önemli durumun özgürlük olduğunu da savunur. Ona göre, hasta olan kişi dilediği gibi rahat davranmalı, kısıtlanmamalı, hareketlerinde özgür olmalıdır. Halinden şikâyet etmek, etrafında gördüğü şeylere kızıp söylenmek, vücuduna istediği pozları, yüzüne istediği biçimsiz şekilleri vermek, istediği zaman bağırarak, inlemek vesaire gibi özgürlükleri hasta olan kişinin sadece evinde yapabileceği haklar olduğunu söyleyerek, bunların hiçbirinin ne en pahalı hastane odasında ne de yolculukta yapılamayacağını söyler. (Güntekin, 2015, s. 74).

Yazarımızın kendisi de notlarının birinde, Adana'da olduğu bir dönemde, o günlerde Adana halkının başına bela olan en büyük hastalığın grip olduğunu dile getirir. Adana'da o zamanlarda her yıl onlarca insanın bu hastalığa yakalandığını etrafında bulunanlardan öğrenir. Hatta bu hastalık yüzünden ölenlerin sayısı İstanbul basınına da yansımıştır. İstanbul basınında ölenlerin sayısı yirmi, yirmi beş kişi görünürken, Reşat Nuri, o bölgede bulunduğu ve olaya bizzat şahit olduğundan dolayı gerçekte bu rakamın kırk, elliden aşağı olmadığını ve Adana'nın her yerinde ölüm havasının hâsıl olduğunu söyler.

Grip, İstanbul gazetelerinin yazdığından çok fazlaydı. Yerli gazetelerde çıkan listede ölüm vakaları yirmi, yirmi beş olarak gösteriliyordu. Demek ki her gün gripten ölenlerin sayısı kırk elliden aşağı değildi. Zaten bu, gözle de görülüyordu. Öğle ve ikinci saatlerinde Seyhan köprüsünden karşı kıyıdaki mezarlığa giden dizi dizi tabutlar uzaktan adeta bir kervan manzarası gösteriyordu. Mektepler, sinemalar kapanmış, kahvelerde hamamların eli kulağında... Şehirde aksırıp öksürmeyen yok. Birçok kimselerin burun delikleri o sene piyasaya yeni çıkan Pamflavin damlalarından sapsarı... Portakal, limon bahçelerinin üstünde korkunç bir ölüm havası esiyor. (Güntekin, 2015, s. 76)

Reşat Nuri de Adana'da yaygın olan bu grip salgınına yakalanmamak için kendini bu hastalıktan koruyamaz. Kaldığı otel odasında, gecenin bir yarısı vücudunda hastalığın birtakım belirtilerini sezer. Her ne kadar da bu durumu kabul etmemek için uğraşsa da artan ateşi, kulaklarının uğuldaması, etlerinin acıması, gönlünün bulanması gibi durumlardan gribe yakalandığını zor da olsa kabul eder. Henüz hastalığın ilk evresinde olduğundan dolayı eli, ayağı tutmaktadır. Bunu fırsat bilerek hastalığı iyice arttırdığında ve kendisine bakan, kendisiyle ilgilenen birileri olmayacağından ötürü hastalık için birkaç hazırlık yapar. Çünkü sonunun ne olacağı hakkında bir fikri yoktur. Tek dileği – ki bu hastalıktan ölenleri düşündükçe- kazasız belasız bu hastalığı atlatmaktır.(Güntekin, 2015, s. 77)

Basit gibi görünen, ancak o dönemin belalı, ölümcül olan bu hastalığına yakalanan Reşat Nuri, hastalığı süresince kimsenin en önemlisi de ailesinin bu durumdan haberdar olması arzusunda değildir. Çünkü olay duyulduğunda kimsenin onun için endişelenmesini, bu hastalık olayının dallandırılıp budaklandırılmasını istememektedir. Ona en iyi gelecek tedavinin, odasının yeterli ısıda olması, üşümemesi, sıcacık yatağında yatıp terlemesi ve kendini tekrar soğutmaması kanaatindedir.

Evinden uzakta olan biri için hastalığın kolay olmadığını bizzat tecrübe eden Reşat Nuri, hastalığı boyunca kendi kendine telkinlerde bulunmuş ve hastalık psikolojisinden bir nebze de olsa bu telkinleri sayesinde kurtulma çabasına girmiştir.

Yatağa yatarken kendi kendime şöyle telkinlerde bulunuyordum:

-Bana bak, naz sırası değil. Yabancı bir yerde haftalarca yatıp kalmak, hatta belki de hiç kalkmamak tehlikesini düşün ve ona göre kendine dikkat et. Kaç gündür gözünle görüyorsun. Herkes hastalanıyor. Fakat ölenler arasında hali, vakti yerinde bir insan yok gibi. Gidenlerin hepsi zaten dünyada yeri yurdu olmayan birtakım biçareler. Bir arabacının daha dün gece birden bire arabasının iskemlesinden sokağa yuvarlandığını sabaha karşı da hastahane pnomoniden öldüğünü öğrendim. Pnomoni yıldırım gibi alâminüt adam öldürmez. Adamcağız evvela senin gibi grip oldu, aldırmadı; grip pnomoniye çevirdi; aldırmadı. Çoluk çocuğunun ekmek parası için müşteri ve kendinden daha hafif hastaları taşımakta devam etti. O arabasının iskemlesinden yıkıldığı zaman yeni hastalığa tutuluyor değildi. Can çekişiyordu. Senin çok şükür, onunki kadar acele bir işin ve ihtiyacın yok. Şurada birkaç gün bacaklarını uzatıp yatarsan kimse sana bir şey demez. Hâsılı, grip, kolera ve kanser gibi zenginle fakiri ayırt etmeyen vahşi hastalıklardan değildir; fanılası, paltosu, yorganı, ateşi olanlara hürmeti vardır. Bir ihtiyatsızlık yapıp da kendini üşütmezsen, ter sıkıntısıyla yorganları falan tepmeye kalkmazsan birkaç güne kadar muhakkak ayaktasın.” (Güntekin, 2015, s. 81)

İşte kendi kendine yaptığı bu telkinleri, hastalığı boyunca unutmayan ve kendine son derece iyi bakan Reşat Nuri, aradan iki gün geçtikten sonra yavaş yavaş gribi atlatmaya, sağlığına kavuşmaya başlamıştır. Ateşi düşmüş, ağrıları, sızıları vücudunu terk etmiş, geriye nekahet dönemi başlamıştır. Bu denli kendini iyi hissetmesine rağmen, Reşat Nuri, yatağından kalmak için acele etmemiştir. Çünkü daha önce de bu hastalık ile ilgili duyduğu bazı duyular aklına gelmiştir. Bu tür hastalığın en kötü huyunun, gidiyor gibi yaparak bir yerden insanı gözetlemesi, hastanın ayağa kalktığını, hele sokağa çıktığını gördüğü gibi yeniden baskın yapması ve bu sefer insanın yakasını güç bela bırakması gibi...(Güntekin, 2015, s. 82). Tüm bunların aklına gelmesi onu, bir müddet daha otel odasına mahkûm etmeye, tam anlamıyla iyi olmadan dışarı çıkmamasına ikna etmeye yetmişti.

Reşat Nuri'nin de böylesi bir hastalığı ailesinden uzakta, gurbette yaşaması ve tecrübe etmesi, ona yolda ya da gurbette olan hastalığın, yolculuğun başka hiçbir sıkıntısına, hiçbir felaketine benzemediğini kanıtlar nitelikteydi.

2.1.4 Kitap ve Gazete

Reşat Nuri Güntekin'in Anadolu'yu dolaştığı yıllarda hemen hemen tüm Anadolu illerinin, genel olarak kültürünün artmasında, halkın ülkede neler olduğuna dair bilgi sahibi olmasına olanak sağlayan gazete ve kitaptan yoksundur. Bu yoksunluğun temel nedeni de genellikle kitap ve gazete satan kişilerin cahil olması, kasaba ve köylere okunmaya değer kitapların getirilmeyişi ve gazete satmak için nasıl bir yol çizmek gerektiğinin bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Reşat Nuri kitap ve gazete satışı konusundaki fikrini “ Kitap yazmak gibi satmak da biraz kafa işidir” (Güntekin, 2015, s. 56) cümlesiyle açıklar.

Anadolu'daki bu kitap ve gazete satışındaki aksakların giderilmesi konusunda Reşat Nuri'nin de içinde bulunduğu bir grup aydın kişiler tarafından Basın Kurultayı düzenlenir. Kurultayda bulunan herkes gazete ve kitap yayın ve satış işinin bozuk olmasından dolayı, bu durumun düzeltilmesine yönelik tek çarenin Fransa'daki gibi sağlam bir yayın kurumu meydana getirmek olduğu kanaatine varır. (Güntekin, 2015, s. 51). Reşat Nuri ise bütün aydınların bu konuda hemfikir olmasına ve aydınların birlikte hareket edecek olmasından ötürü şaşkınlık yaşamış ve bu şaşkınlığı sadece kendine itiraf edebilmiştir. Çünkü daha önceki bu tür toplantılarda hiçbir meslektaşında bu denli kararlılığı, inançlılığı ve birlikte hareket etme duygusunu görmemiştir. Yine de ona göre önemli olan “hastalık” olarak nitelendirdiği kitap ve gazete satışına bir çare bulunması ve bu konu ile ilgili ciddi bir şekilde savaşılabilecek kararlılıkta olunmasıydı.

Yıllardır hemen hemen bütün aydınlarda “Bizde halk, gazete, kitap okumaz.” (Güntekin, 2015, s. 52) düşüncesinin hâkim olduğu ve bu durumdan yakınıldığını dile getiren Reşat Nuri, Anadolu'da kitap ve gazete okur sayısının nasıl artırılması gerektiğine dair kendi düşüncelerini açıklamaktan çekinmez.

Kitap ve gazete müşterileri biraz işçi müşterine benziyor. Tiryakiler vardır ki satıcının peşini kovalarlar, onu iğnenin deliğinde olsa bulup çıkarmayı iş edinirler. Fakat öyleleri

de vardır ki satıcı; onları kovalaya birer birer avlamaya ve özellikle tiryakilerin sayısını artırmaya mecburdur.

Bu ise gazete ve kitabı her gün onun gözünün göreceği, elinin erebileceği yere koymakla olur. (Güntekin, 2015, s. 52)

Kitap ve gazete okur sayısının nasıl artırılması gerektiğine dair düşüncelerini bu şekilde açıklayan Reşat Nuri, aksi durumda Anadolu halkının kuş avına, balık avına çıkar gibi halkın, kitap ve gazete avına da çıkmasını istemenin ve ummanın büyük bir hata olacağını savunur. Yazarımıza göre Anadolu halkı kitap ve gazeteyi ancak ellerinin altında olduğu zaman halkın dikkatini çektiğini ve okuduklarını söyleyerek, kimi zaman ise görseller bile sadece o kitap veya gazeteye göz gezdirdiklerini yahut hiç okumadıklarını ifade eder. (Güntekin, 2015, s. 52)

Reşat Nuri, Anadolu'nun büyük vilayetlerinden birinde iken, dostlarına kartpostal seçmek için vilayet kütüphanesine gider. Kitapçı ile aralarında geçen sohbet bir anda rotasını kitap satışı konusuna çevirir. Kitapçı bu konu üzerine derin bir iç çekmiştir ki bu derin iç çekiş bizde, durumun pek de parlak olmadığı hissini uyandırır.

Kitapçı içini çekerek:

-Son aylarda satış birdenbire durdu, dedi, dört yüz liralık kitap getirtmişim. İki yüz liralık kadarını çabucak sattım. Gerisi olduğu gibi duruyor.

Biraz daha konuşunca anladım ki bu dört yüz liralık kitap rastgele getirilmiş. Satılanlar belli başlı muharrirlerin okunmaya değer kitaplarıdır. Geri kalanlar ne burada ne de hiçbir yerde satılmasına imkân olmayan birtakım molozlardır. (Güntekin, 2015, s. 56)

Reşat Nuri'nin tezimize konu olan "Anadolu Notları" adlı eseri her ne kadar Anadolu'yu konu edinse de yazar İstanbul'a olan ilgisini ve İstanbul'la bağlantısını koparmaz. Eserde İstanbul'la Anadolu arasında yaptığı kıyaslamalar ve zaman zaman da edebiyat dünyasına ait tuttuğu notlar da bunu kanıtlar niteliktedir.

Reşat Nuri, kitap ve gazete satışının bu denli bozuk oluşunu dile getirirken, notlarında bu konularla ilgili olan yeniliklere de yer vermeyi ihmal etmez. Kendi kütüphanesindeki kitapları karıştırdığı bir zaman diliminde eline tesadüfen Servet-i Fünun dergisinin eski bir cildi geçer. Derginin bu cildinde ilk resimli röportaj olarak yayımlanan bir yazı dikkatini çeker. 1930’lu yıllarda gazeteleri tümüyle istila etmiş olduğunu söylediği bu tarz haberciliğin – ki bunu bugünkü deyiimiyle magazinsel bulduğunu sezdirir bize- ilk örneğini edebiyatta çok ciddi ve ağır bir hava estiren Servet-i Fünun’da bulmak yazarımızı memnun eder.

Demek ki bugün gazetelerimizin, mecmualarımızın hemen hemen yarısını dolduran resimli röportaj tarzı o tarihte Servet-i Fünun’da başlamış ve bu itibarla bazı ulemamız gibi bana da bir tarihi vesikaya el koymak şerefi nasip olmuş. (Güntekin, 2015, s. 115)

Bulduğu bu dergi ve okuduğu bu röportaj sayesinde aklına kırk yıl öncesini getiren, geçmişle, yaşadığı dönemi kıyaslama imkânı bulan Reşat Nuri, gelişmelerin yanında hâlâ daha devam eden birtakım aksaklıkların devam ettiğinin de farkına varır.

2.1.5. Eğitim ve Tiyatro

Reşat Nuri Güntekin, Anadolu’nun gazete ve kitaptan yoksun olmasına karşın tiyatro yönünden zengin olduğunu dile getirerek, bu tiyatroların -ki o dönemde tuluat tiyatroları olarak bilinen- hem olumlu hem de olumsuz yanlarını tüm çıplaklığı ve gerçekliğiyle eserine konu edinmiştir.

Anadolu’da hangi büyücek kasabaya ayak atsanız bu tuluat tiyatrolarından birine rast gelirsiniz. Yahut hiç değilse çarşı duvarlarında kafilenin yakın bir zamanda buraya konup göçmüş olduğunu gösteren yırtık bir ilana tesadüf edersiniz. (Güntekin, 2015, s. 135).

Anadolu’da tuluat tiyatrolarının bu kadar yaygın olmasının halkın eğitimi ve sosyalleşmesi açısından önemli bulan Reşat Nuri, tiyatrodan son derece faydalanılması gerektiğini düşünmektedir. Onu, bu düşünceye sevk eden neden ise, Anadolu’nun her ilinde oldukça fazla olan bu tiyatroların halkı etkileyebilme gücüdür. Bu nedendir ki Reşat Nuri,

Anadolu'nun hangi ili, hangi kasabası olursa olsun tuluat tiyatrolarının sayısının, o bölgedeki okullardan bile fazla olduğunu dile getirir.

Evet, Anadolu'daki tulûat tiyatroları orta kültür müesseselerinden çok fazladır. Hem de şu farkla ki mektebin talebesi senelerce aynı, iki yahut üç yüz talebedir, fakat tulûat sahnelerinin seyircileri her gece değişir.

Kantolardan sonra başlayan bu oyunların halk üzerinde, izi ölünceye kadar silinmeyen çocukluk masalları kadar tesiri vardır. (Güntekin, 2015, s. 142)

Tuluat tiyatrolarının okullardaki verilen derslerden bile daha etkili ve güçlü olduğunu söyleyen Reşat Nuri, tiyatrolarda ders ve propaganda kokusunun sezilmemesinin de bu etkiyi artırdığını, aksi bir durum sezildiği durumda insanların kandırılma duygusuyla karşı karşıya kaldığını ve bundan ötürü tiyatrolara güvenin kalmayacağını ifade eder. (Güntekin, 2015, s. 142).

Anadolu insanına neşe ve hareket getiren tuluat tiyatroları genellikle kasabalarda bulunan kahvelerde yahut gazinolarda oynanmaktadır. Durgun ve renksiz bir hayatın, kasabaları öldürdüğünü, insanların zekâlarını körelttiğini düşünen Reşat Nuri, tuluat tiyatrolarıyla kasabalara hareketlilik, insanlara da canlılık geldiğini savunur.

Anadolu'nun birçok ilinde yer alan tuluat tiyatroları farklı isimlerle de olsa zaman zaman Shakespeare'in, Euripides'in eserlerini de sahnelemektedir diyen Reşat Nuri, ancak bu tür oyunların imkânsızlıklar yüzünden işin, sanat kısmından sürekli ödün verdiğini dile getirmekten de çekinmez.

Bu kumpanyaların piyeslerini, repertuvarlarını da pek hor görmemelidir. Aralarında adeta dünya şaheserleri vardır. Gülmeyin, ezbere söylemiyorum. "Arabın hiddeti", Şekspir'in "Otelle"sudur. "Amerikan vahşileri" Şato Briyan'ın "Atala"sından başka bir şey değildir. "Sersem kocanın kurnaz karısı" Molier'in Jori Dandeni, "Sefahetin encamı" Emil Ojijen'in ismi aklıma gelmeyen bir dramıdır.

Tuluat piyeslerinden hangisinin altı eşelense esaslı bir Avrupa piyesinin temellerine varılacağını çok kuvvetle tahmin ederim. (Güntekin, 2015, s. 136).

Reşat Nuri, tuluat tiyatrolarının uzun süre boyunca İstanbul'un Anadolu'ya gönderebildiği tek ses olduğunu söyler. (Güntekin, 2015, s. 137). Ancak ilk zamanlar bu tiyatrolar kasabalardaki hacı, hoca gibi kişilerin halkı kışkırtmaları nedeniyle buldukları kasabalardan kovulurlar. Çünkü bu tarz tiyatroların halkın din bağlarını gevşettiğini, çoluk çocuğa ayıp kelimeler öğrettiklerini, halkın ahlakını bozduklarını iddia ederek bu tiyatroların kasabalarda barınması engellenmiştir. (Güntekin, 2015, s. 138). Reşat Nuri ise bu duruma hem sanatsal hem de eğitsel yönden bakar ve bu tiyatrolara biraz daha fazla emek, önem verilmiş olsaydı halka daha güzel duygular aşılabilceğini düşünür.

Tuluat tiyatrolarının gerek piyeslerinin gerekse oyuncularının dillerinin bozuk, konuşmalarının basit olduğunu düşünen Anadolu'daki birtakım insanla, bir nebze de olsa hemfikir olan Reşat Nuri, bir yandan da aslında bu tür konuşmaların yadırganmaması gerektiğini söyler. Çünkü tiyatrolarda kullanılan çoğu küfürlü veya müstehcen kelimenin halk arasında da konuşulduğunu ve bu durumu fazla abartmamak gerektiği kanaatindedir.

Dilleri bozuktur; konuşmaları bayağıdır. Fakat seyircilerden çoğunun dışarıda işittikleri de bundan daha düzgün ve yüksek bir şey değildir. (Güntekin, 2015, s. 144)

Reşat Nuri, tuluat tiyatrolarına farklı bir pencereden bakmayı da ihmal etmez. Ona göre aslında bu tiyatro piyeslerinin halkın her türlü örf ve âdetine sadık kaldıklarını dile getirir. Bu tiyatrolarda iyi ile kötü birbirinden net ve kalın çizgilerle ayrılır. Tiyatro oyunlarındaki olaylar halkın daima iyilerle yürüyebileceği şekilde sahneye konulur. Piyesin sonunda cinayet ve haksızlık gibi olgular gerçek hayattakinden daha ağır bir cezayla sonlanır. Bu söyleminden yola çıkarak yazarımıza göre tuluat tiyatrolarının aslında gerçek hayatı yansıttığını da söyleyebiliriz.

O dönem için on yedi milyon olan nüfusun kitap, gazete okumadığından şikâyetçi olduğunu, halkın eğitimi için kitap ve gazetenin yanında radyonun da önemli olduğunu, fakat

radyonun üzerine düşen görevi yerine tam olarak getirmediğini söyleyen Reşat Nuri, eğitim için geriye bir tek tuluat tiyatrolarının kaldığını savunur.

Anadolu'da kaç kitap, kaç mecmua okunuyor? Bunu ne siz sorun, ne ben Ankara caddesinin kitapçıları söylesin. Fikir terbiyesi vasıtası olarak radyodan istifademiz nedir? Şimdiye kadar hiç... O, şimdilik bizi kelimesiz, fikirsiz bir yeni ahenge alıştırmaya çalışıyor. Bundan sonra dillendir de halk terbiyesi için faydalı bir şeyler söylerse ne mutlu!

Buna mukabil yüzlerce tulûat sahnesi her gece topladığı birçok bin genç insana durmadan söylüyor. Hem onların söyledikleri saatler ruhların en ziyade açıldığı, duygu ve fikir olarak ne duyarlarsa plak gibi kapıp zapt ettiği saatlerdir. Müzikle dansla gevşemiş insanların sahnedeki boyalı kadın gibi mücerret fikirlere de vurmaya müsait buldukları zaaf saatleri...(Güntekin, 2015, s. 142).

Anadolu'nun bazı kasabalarında tuluat tiyatrolarına olan tepkilerden söz etmiştik. Aslında bu tepkilerin çoğu kadın tiyatroculara olan bakış açısının olumsuz olmasından kaynaklanır. Kasaba kadınlarının, bu tiyatrocular kadınlardan hiç haz etmedikleri, onların kasabaya gelişlerinden rahatsızlık duydukları gözlenir. Reşat Nuri, bu rahatsızlığın nedeni de kadınların eşlerini, çocuklarını, kasabanın delikanlılarını baştan çıkarmaları, kendilerine âşık etmeleri olarak aktarır. Gittiği bir kasabanın istasyonunda araba beklerken tanık olduğu bir olay da bu durumu kanıtlar niteliktedir. İstasyonda araba bekleyen Reşat Nuri'nin yanına yirmi, yirmi iki yaşlarında bir delikanlı gelir. Üstü başı perişan, saçları darmadağın, tıraşı uzamış bu delikanlı, Reşat Nuri'ye oyuncu olup olmadığını sorar. Bu durumu gören istasyon görevlisi, delikanlıyı Reşat Nuri'nin yanından uzaklaştırarak, Reşat Nuri'ye delikanlının hikâyesini anlatır. Delikanlının bir zamanlar kasabaya gelen tiyatro kfilesindeki kadın tiyatrocuların birine âşık olduğunu; fakat söylentilere göre kadının, delikanlının duygularını pek dikkate almadığını ve delikanlının duygularıyla alay ettiğini bunun sonucunda da delikanlının aklını yitirdiğini anlatır. (Güntekin, 2015, s. 129-130-131). Bu hikâyeyi dinleyen Reşat Nuri de kasaba

halkının tiyatrocu kadınlara olan olumsuz bakış açısı konusunda az da olsa hak verir. Çünkü kendisi de zamanında benzer birçok olay duymuş hatta bu gibi olaylara şahit bile olmuştur.

Makasçı, tuluat tiyatrolarının aleyhinde bulunmakta yalnız değildir. Çok eskiden beri bilirim. Kasabanın ağırbaşlıları, hacıları, hocaları bu kumpanyalardan daima yaka silkmişler, hele zavallı Türk kadınları onlardan salgın ve yangından korkar gibi korkmuşlardır. (Güntekin, 2015, s. 132)

Tuluat tiyatrolarına karşı olan bütün bu olumsuzluklara rağmen Anadolu’da yüzlerce tuluat kumpanyasının var olduğunu söyleyen Reşat Nuri, bu tiyatroların günümüzdeki sanat tiyatrolarıyla kıyaslanamayacağını, bu tarz tiyatroların yerinin asla doldurulamayacağını dile getirir. O zamanlarda Anadolu halkının eğitimi açısından önemli olan tuluat tiyatrolarının, sahneye konan eserlerinin de düzeltilmesi gerektiğini savunan Reşat Nuri, böylece halkın terbiyesi konusunda da önemli bir iş yapılmış olacağını ifade eder.

Bence yapılacak şey bu tiyatroların çok eskimiş piyeslerini – asıllarındaki tadı ve keyfi bozmadan- yenileştirmek ve yeni hayata uydurmak; bir de repertuara aynı sadelikte yeni piyesler ilavesine çalışmak olacaktır. Onlar, gene ufak tefek tuluatlarını yapmakla beraber, yazılı piyeslerden oynamaya alışırlar, teksilerin dil ve fikir itibarıyla daha düzgün şeyler olması temin edilirse halk terbiyesi noktasından ehemmiyetli bir iş görülmüş olur. (Güntekin, 2015, s. 145).

2.1.6. Kahvehane Kültürü

Kahvehaneler, Anadolu kasabalarının, köy meydanlarında göze çarpan özelliklerinden biridir. Reşat Nuri Güntekin de Anadolu’nun kendine has olan bu özelliğini eserine yansıtmış, bu gibi yerlerde başından geçen veya tanık olduğu olaylara ayrı bir pencere açmıştır.

Anadolu’yu gezenlerin çoğunun şikâyet ettiği, farklı algılanmalara neden olan köy kahvehaneleri, o dönemde epeyce eleştirilmiş, Anadolu’yu gezenler tarafından olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Bir kasabada on iki dükkân varsa mutlaka bunun dördü, beşi kahvedir. Memlekette ne kadar tembel, işsiz, serseri varsa buralara dolar. Pislik burada, kumar burada, kavga,

dedikodu, hâsılı ne kadar istemediğiniz şey varsa buradadır. Memleketin ilerlemesine engel olan bu miskin yurtlarına ne zaman paydos diyeceğiz? (Güntekin, 2015, s. 146)

Anadolu Notları eserinde yer alan bu satırları, Reşat Nuri de gittiği kasabada bulunan bir kahvede vakit öldürmek için yazdığını dile getirmiştir. İstanbulluların sinema matinelere gittiği bir saate diliminde Anadolu’da vakit sanki gece yarısı gibidir. (Güntekin, 2015, s. 146)

Reşat Nuri, Anadolu’daki kahvehaneleri, her yaştan, her meslekten erkeğin toplanarak oyun oynadığı, sohbet ettiği kısacası zaman geçirdiği bir yer olarak tasvir eder.

Kasabalardaki insanların çalışmak ve eve gitmek dışında yapacakları başka bir olanaklarının olmadığını gözlemleyen Reşat Nuri’ye göre kahvehaneler kasaba erkeklerinin sosyalleşebildikleri tek yerlerdir.

Kasabanın ileri gelenlerinin de okumuş kişilerinin de sıradan insanlar gibi kahvehanelerde zaman geçirdiğini dile getiren Reşat Nuri’nin bu konuyla ilgili aklından, bu insanların kahvehanelerde vakit geçirmek yerine neden kitap okumadıklarını, bu sayede daha güzel zaman geçirebileceklerini ve kültürlerinin artabileceği düşüncesi geçer. Fakat bu düşüncesinin bu tip insanlara “ Niye kitap okumuyorlar?” diye sormanın “ Niçin piyano çalmıyorsunuz?” demek gibi manasız, anlamsız bir soru olacağının farkına varır. (Güntekin, 2015, s. 149)

Reşat Nuri, kahvehanelere olan bakış açısını hem olumlu hem de olumsuz yönden değerlendirir. Kahvehaneler Reşat Nuri’ye göre olumludur; çünkü insan hayatında en tehlikeli zamanlar durgun ve hareketsiz olduğu zamanlardır. Kahvehaneler sayesinde insanların bu durgun ve hareketsiz olan hayatlarına biraz enerji gelir. Kahvehaneler, insanların rahatlamalarına, az da olsa buldukları her zamanki ortamdan sıyrılıp nefes almalarına ve de stres atmalarına yardımcı olan yerlerdir. Olumsuz yanlarını ise, insanları kumara, rahatlığa ve tembelliğe alıştıran yerler olarak açıklar.

Kahvehanelerin, işsizlerin de bir nevi barınağı olarak algılandığı yerler olduğunu dile getiren Reşat Nuri, kendi içinde bu kahvehanelerin kapanmasıyla işsiz olan kişilerin ne yapacağını sorgular. Kimine göre kahvehaneler yüzünden birçok kişinin çalışmadığı ya da iş bulamayanların kahvelerde zaman geçirdiğini söyleyen yazarımıza göre çalışanın da çalışmayanın da kendi gözünde bir farkı yoktur. Çünkü bulunduğu kasabadaki dükkânların çoğu haftada ancak birkaç gün açılmaktadır. Keza alışveriş yapacak kişilerin kimler olduğu da, nelere ihtiyaçları olduğu da gün gibi açıktır. Durum böyle olunca da esnaf kişilerin dükkânlarında değil de kahvehanede oturmalarının bir zarar getirmeyeceği kanaatine varır. (Güntekin, 2015, s. 150)

Reşat Nuri, Anadolu insanının âlim olmadığını fakat arif olduğunu savunur. Ona göre Anadolu halkı umulmadık olaylar karşısında zekice davranabilir. Hiç kimsenin etkisi altında kalmaz ki bu durum başka insanları hayretler içinde bırakabilir. Bu tarz davranışları sergilemesin de ise kahvehanelerin rolünün önemli olduğunu düşünür.

Anadolu âlim değildir; fakat ariftir. Kolay tesir altında kalmaz; vakalar karşısında öyle sağlam mantığı, öyle umulmaz sezileri vardır ki insanı hayrette bırakır. Eğer bu cins zekânın kafalarda ot gibi kendiliğinden bitmeyip biraz da bilgi, görgü ve yaşayış tesiriyle meydana geldiğini kabul ediyorsak, bundan kahvelerin rolünü mutlaka tanımaya mecburuz. (Güntekin, 2015, s. 157)

Genellikle işsizlerin toplandığı ya da erkekleri tembelliğe alıştıran yerler olarak bilinen kahvehaneler, Reşat Nuri'ye göre ise hem demokratik bir yaşayışın göstergesi hem de sosyal siyasal konuşmaların yapıldığı ve tartışıldığı yegâne platformlar olarak görünür.

Kahve; dünyanın en asil ve kıdemli demokrati olan bu milletin uzun zaman, toplantı yeri oldu. Sınıf farkı pek gözetilmeden odada diz dize oturulur, dertleşilirdi. Aile meseleleri, mahalle meseleleri, memleket meseleleri orda münakaşa edilirdi. (Güntekin, 2015, s. 157)

Reşat Nuri'nin kahvehaneler hakkında bir başka bakış açısı da kahvehaneleri bir nevi gece hayatına, medeni hayata benzetmesi olmuştur. Yazarımıza göre Anadolu'da çokça bulunan bu kahvelerin kapanması, kasabalarda eğlencenin bitmesi, medeniyetin son bulması olur. (Güntekin, 2015, s. 151)

Kahvehaneleri insanların medenileşme yeri olarak gören Reşat Nuri, zaman her ne kadar çok değişmiş olsa da kahvehanelerin medenileşme görevlerini henüz tamamlamadıklarını, bu görevlerinin sona ermediklerini dile getirir. (Güntekin, 2015, s. 158)

2.1.7. Para

Anadolu'nun her anlamda yoksul olduğunu tezimizin bundan önceki bölümlerinde ayrıntılı olarak ele aldık. Anadolu; yol yoksuludur, su yoksuludur, para yoksuludur dedik, yol ve su konusundaki yoksulluğunu incelemiştik. Tezimizin bu bölümünde de Anadolu'nun para yönünden yoksul oluşunu, Reşat Nuri'nin “para” konusundaki düşüncelerini ve gözlemlerini ele alacağız.

Yazarımız eserinde “para” konusuna değinirken, paranın aydın ve köylü kesimlerinde nasıl algılandığını, her iki kesimde de paranın ne olduğunu, onlar için ne ifade ettiğini gözlemlemiş ve açıklamıştır.

“Benim mensup olduğum nesilde para nosyonu zayıftı” (Güntekin, 2015, s. 223) diyen Reşat Nuri, çocukluk yıllarındaki döneminde paranın bir hükmü ve yasası olmadığını ifade eder.

Taş, ağaç, koyun gibi paranın da bir ilmi olduğunu, onun doğup büyümek çoğalıp azalmak, nihayet ölmek gibi hadiselerinin de – tıpkı taş, ağaç, koyundaki gibi- birtakım kanunlara tâbi bulunduğunu öğrenmemiştik.” (Güntekin, 2015, s. 223)

Çocukluk çağında onlara paranın ne olduğuna dair öğretilenle, olgunluk çağında gördüğünün farklı olduğunu dile getiren Reşat Nuri, çocukluğunda paranın insanları mutlu ve rahat ettiren bir nesne olmadığını; fakat yaşadığımız bu zamanda insanların, toplumların mutlu, rahat olmasının ancak parayla mümkün olduğunu söylemiştir.

Para konusunu daha anlaşılır bir şekilde ifade etmek için eserinde kimi şairlerin beyitlerine, atasözlerimize ve deyimlerimize yer veren Reşat Nuri, para konusunda yazılan bu beyit, atasözü ve deyimlerin doğruyu olduğunca yansıttığını, boşa söylenmeyen sözler olduğunu vurgular. Örneğin; Tevfik Fikret'in "*Para*" şiirinden,

“Varsa şayet beşerde bir vicdan

Ya gümüştendir o ya altındandır”

beytine yer veren Reşat Nuri, bu beyitle paranın bütün ahlaksızlıkların anası olduğunu, bir başka örnekte ise Mehmet Akif Ersoy'un "*Safahat*" eserindeki,

“Bir de baktım ki tek onluk dahi yokmuş kesede

Mühürüm boynumu bükmüş duruyor sade”

beytiyle de fakirliği, yoksulluğu temiz insanların şansı olarak değerlendirir.

Dövizin, “İşten artmaz, dışten artar”, servetin tarifinin ise “Bir lokma, bir hırka” olarak tanımlandığı yılların mazi olduğunu söyleyen Reşat Nuri, o dönemde yapılan rejim değişikliğiyle beraber, para konusundaki bu fikirlerin de özellikle aydın kişilerde değiştiğine dikkat çeker. Yazarımıza göre, değişen rejimle paranın, kişi ve milletler üzerindeki rolünün farkına varılmıştır artık. (Güntekin, 2015, s. 223)

Zenginlik konusuna da değinen Reşat Nuri, paranın her insanda adil denecek ölçüde olmadığını dile getirir. O dönemde para açısından orta halli görünen insanlar arasında, durumlarından memnun olmayan grupların türediğini söyleyen Reşat Nuri, bu durumu zamanın salgın hastalığı olarak tabir eder. Bir lira bile daha fazla kazanmak için bu grupların kendi aralarında rekabet ettiğini, haksız kazançların elde edildiğini; fakat yine de bu durumun onları memnun etmediğini, hatta buldukları durumdan şikâyet ettiklerini anlatan Reşat Nuri, asıl şikâyet etmesi gereken fakir insanların bile bunu yapmadığını; ama orta halli insanların şikâyet etmelerinin moda olduğunu ve bu durumu gerçekten fakir olan insanlara duyurmaktan da utanılmadığını dile getirir. (Güntekin, 2015, s. 225)

Aydın tabaka diye nitelendirilen kişilerde para fikrini yukarıda anlattığımız gibi dile getiren Reşat Nuri, köylüdeki para fikrini de eserine yansıtarak bizlere aktarmıştır. Yoksul olan Anadolu halkı, paraya düşkün olmakla beraber, para ve servet olarak kabul edilen miktarın, bize ne kadar küçük olduğunu, yazarımızın duymuş olduğu bir hikâye özetlemektedir.

Bir ihtiyar köylüye yaşını sormuşlar. Biraz düşündükten sonra “yirmi” diye cevap vermiş.

-Ne söylüyorsun baba? Sen sağlam seksen varsın, demişler.

O, utana utana:

-Doğru dedin oğul... İlle yukarı sayı saymasını bilmem demiş.

Bu bir hikâyedir. Fakat iyi uydurulmuştur. Köylüde, hatta ufak kasabalarımızda yaşayanların birçoğunda para fikri hikâyedeki ihtiyarın yaş fikrinden pek farklı değildir. O da elbet büyük servet diye karışık bir şeyler tahayyül eder. Fakat bunu rakamlarla ifade ettirdiğiniz zaman işittiğiniz şeye hem acınır hem gülersiniz. (Güntekin, 2015, s. 226)

Köylüdeki para fikrini, daha çok çocukluk yıllarındaki anılarından aklında kalanlarla anlatan Reşat Nuri, o dönemlerde de zengin diye kabul edilen kişilerin, fakir halk tarafından sırf paraları var diye ölümsüz olduklarını, dul ya da evlilik çağına gelmiş kadınların, evlenecekleri zaman kıstaslarının para, zenginlik, servet olduğunu dile getirir.

Anadolu Notları eserinde sık sık anlattığı anılar arasından yazarımıza da en ilginç geleni ise, bir servet olarak kabul edilecek; fakat günümüzde bir değeri olmayan on beş liranın hikâyesidir.

Harman mevsiminde bir akşamüstü bir orta Anadolu kasabasının tarlaları arasından geçiyordum. Bir bereket senesiydi. Tarlalardan birinde bir şenlik seyrettim. Bir köylü oturduğu yerde cura çalıyor, birkaç delikanlı etrafında el çırparak, ayak vurarak türkü söylüyorlardı:

“ Fidayda da yavrum fidayda

On beş lira yemiş bir ayda”

Bu türkü Anadolu sefihinin tasviriydi. Bir ayda içki ile çalgı ile kadın ve kumarla havaya savrulmuş bir servetin hikâyesi. (Güntekin, 2015, s. 229)

Önemli bir para olarak sözü geçen on beş lira, o yıllara göre bir değeri olmamakla birlikte yine de servet kabul edilebilecek bir para değildir. Köylü, bu kadar küçük bir parayla yetinebilen, üç kuruş daha fazla kazanabilmek için en ağır işlerde çalışmayı göze alan, güçlükle kazandığı parayı, yaşantısında hiçbir değişiklik yapmadan, bir parça toprak alabilmek ya da bazı mutluluk günlerinde kasaba halkına karşı rezil olmamak için biriktirir. Bu nedenle de köylüden tek istenmeyecek şey olan para, yaptığı en küçük bir hizmete karşılık, onu memnun edecek tek şey yine paradır. Bu tutumundan dolayı Anadolu halkını cimri olarak görenlere karşın, Reşat Nuri Güntekin, onları cimri olarak görmez, aksine Anadolu halkını, zar zor eline geçen parayı, yapacakları harcamalar için ucu ucuna denk getiren fakir kişiler olarak görür.

Yıllarca yemez içmez, giyinmez, on parasını inatla müdafaa eder. Fakat bu, toprağı yoksa günün birinde toprak almak yahut elindekini biraz daha büyötmek içindir. Toprağın sermayelerin en ebedi ve aşınmazı olduğunu o herkesten iyi anlamıştır. Bazen onun davullu, Pehlivanlı, yiyecekli düğünler yapmak için lükslerini, sırtı ve ayakları yarı çıplakken ölümü için kefen almak gibi masraflarını görüp gülümseriz. Bunlar hayatta bir iki kere gelen bahtiyarlık günlerinde ele güne karşı küçük düşmemek içindir. Sonra kefensiz gömölme onun bize çocukta görünen bir masum korkusudur. Hâsılı Anadolu hasis değil sadece taş ve kayadan koparıncasına güçlükle eline geçirdiğı birkaç parayı ucu ucuna getirmek gayretiyle yanan bir fakirdir. (Güntekin, 2015, s. 238)

Köylü ve aydın halk arasındaki para fikrini karşılaştırarak eserine yansıtan Reşat Nuri, iki tabakanın da konu, insanlık ya da milli duygu, düşünce olduğunda her zaman bir olduklarını, birlikte hareket edebildiklerini; fakat para konusunda ise bu iki halkın birbiriyle hiç alakaları olmadığını, birbirlerine hiç benzemediklerini, tıpkı iki ayrı millet olduklarını, aynı dili konuşuyor gibi görünseler de aslında farklı şeylerden bahsettiklerinin farkında olmadıklarını ifade ederek, paranın hem köylüdeki hem de münevverdeki anlamını gözler önüne serer.

2.1.7. Eğlence

Reşat Nuri Güntekin “Anadolu Notları” eserinde eğlence temasını “Anadolu’nun Bazı Eğlence Yerleri” başlığı altında Meczuplar, Oburlar, Cambazlar ve Sosyete konularıyla aktarır. İstanbul ile Anadolu’yu eğlence bakımından da karşılaştırarak anlatılan bu bölümde, yer yer yaşanan gerçek olaylardan ders çıkarma niteliği de görülür.

Neşesiz ve eğlencesiz olan Anadolu’nun en eski zamanlarda bile tek eğlencesinin, aklını yitiren veya vücudunun bazı yerlerinde bir sakatlığı olan, o zamanın adıyla meczup olan kişiler olduğu anlatılır. Meczup olan bu kişilerin, Anadolu’nun kasabalarında, köylerinde, ilçelerinden daha kolay barınabildiklerini ifade eden Reşat Nuri, meczupların kasabadaki insanlar tarafından onlara kutsal kişilermiş gibi bakıldığını söyler. Vücutlarının herhangi bir yerlerinde hasar olması veya bir hastalıklarının olması bu meczuplara yardım elinin uzanmasına vesile olurken aynı zamanda bu meczupların halk tarafından korunmalarını sağlayan bir durum olmuştur. Halk, onları aç bırakmaz ve giyecek yardımında buldukları takdirde sevap işlediklerini düşünürler.

Köy meydanlarının, kahvehanelerde oturan erkeklerin eğlence kaynağı olan bu meczuplar kasabanın şöhretlisi olarak yıllarca buldukları kasabalarda barınma imkânı bulurlar. Düğünler, bayramlar ve cenazelerde gözler, herkesten önce bu meczupları arar. Birçok insan onları neşelerine ve dertlerine ortak eder. (Güntekin, 2015, s. 258)

Meczupların kendilerine has özellikleri, orijinallikleri olduğunu savunan Reşat Nuri, bu orijinalliği, meczupların kılık kıyafetine, hastalıklarına ve ruhsal durumlarına bağlar.

Meczupların hemen hepsinde aşağı yukarı bir orijinalite vardır. Bir kere kılık kıyafetleri son derece düşkündür. Yamalı asker pantolonunun üstüne işlemeli kadın bluzu giymek, patlak bir melon şapkaya ayna kırıkları, entariye palaska takmak gibi aykırılıklar bu kıyafeti büsbütün soytarılaştırır.

Hastalık çok kere bu biçarelerin çehrelerine – yamrı yumru burunlar, içeri çökmüş yahut dışarı fırlamış alınlar, gözler, ağızlarla- feci olduğu kadar da komik bir maske takmıştır. İçerideki kazazede ruh bu maske harekete getirince karşımıza hiçbir artistin tasavvur edemeyeceği bir karikatür canlanmış olur. (Güntekin, 2015, s. 258)

Bu nedenledir ki evleri, sokakları, insanları birbirine benzeyen kasabaların özelliklerini bu meczuplar oluşturur.

Reşat Nuri Güntekin'e göre meczupların kasabalarda ufak da olsa bir rolleri vardır. Onlar, sokağın, çarşının tek eğlencesi gibidir. Dükkânlar arasında dolaşmaları, kahvehanelere girip çıkmaları insanların yüzünü güldürür ve onları neşelendirir. Meczup, böyle yerlerde bir soytarı, bir meddah, bir tiyatrocu görevi görür. Hatta bazen, iki deliyi birbirine düşürmek, kavga ettirmek gibi eğlenceli ortaoyunu sahneleri de meydana getirilir. Tıpkı başka sahnelerdeki komik olan kör, cüce, kambur kişiler gibi, meczuplar da kasabaların en komik kişilerindedir.

Meczuplarla her ne kadar eğlenilse de bu meczuplar hakkında Reşat Nuri'ye acı gelen bir taraf da söz konusudur. Meczupla eğlenirken, eğlencenin dozunu kaçırmak, onlara eziyet etmek, eğlence olsun diye onları bağırtmak ve ağlatmak Reşat Nuri'yi derinden üzer ve onun acıma duygusuna kapılmasına neden olur. (Güntekin, 2015, s. 260)

Reşat Nuri Güntekin, meczuplardan sonra Anadolu'da farklı bahisler üzerine, olduğundan daha fazla yemek yiyen, adına obur denilen kişilerin de birer eğlence kaynağı olduklarını anlatır. Herhangi bir kasaba ya da köyde düğün olduğu zaman, düğünlerin meşhur kişileri sayılan pehlivanlarla birlikte oburların da bu düğünlere katıldıklarını dile getiren Reşat

Nuri, oburların, olan yeteneklerini bu düğünlerde sergilediklerini ve galip geldikleri zaman memleketlerine bir şeref kazandırdıklarını ifade eder. (Güntekin, 2015, s.268)

Anadolu’da meydana gelen bir oburluk müsabakasının da gazetelere konu olduğunu anlatan Reşat Nuri, obur olan kişinin gazetelerde, ölümle burun buruna geldiğini, bundan dolayı oburluk müsabakasının tehlikeli bir eğlence aracı olduğunu yazması fikrine katılmakla beraber, gazetenin oburluk ile ilgili “son zamanlarda bütün dünyayı tutan rekor modasının sirayeti olsa gerek” (Güntekin, 2015, s. 267) fikrine katılmadığını ifade eder. Oburluğun başlangıcının çok eski zamanlardan beri bir gelenek olduğunu söyleyen Reşat Nuri, Anadolu’ya yaptığı gezilerin çoğunda oburluk müsabakalarına da denk geldiğini ve bu tür müsabakaların kendine göre, zavallılığın ve yoksulluğun birer örneği olduğunu belirtir. (Güntekin, 2015, s. 267)

Anadolu’nun eski eğlencelerinden biri de cambazlık gösterileridir. İnsanları heyecanlandıran, hayrete düşüren, tehlikeli ve korku dolu saatlerin yaşandığı, buna rağmen halkın büyük ilgisini çeken ve gösterinin yapılacağı salonun tıka basa dolu olduğu, kalabalık bir kitle tarafından izlenen cambazlık gösterileri, halkın eğlence kaynaklarından biridir.

Reşat Nuri’de katıldığı cambazlık gösterilerinden birinde, cambazın yaptığı hareketlerden çok etkilenir. Oldukça tehlikeli ve fazlasıyla cesaret isteyen gösterinin yapıldığını dile getiren Reşat Nuri, cambazdan çok cambazı izleyen seyircinin daha cesur olduğunu; çünkü cambazın kullandığı malzemelerin çok basit olması ve yapılan gösterinin insanların hemen üstünde yapılmasından dolayı, cambazın ters bir hareketi sonucunda bu durumdan seyirciye zarar gelebileceğini belirtir.

Oturdukları yerde hiç istiflerini bozmadan başlarını kaldıran ve tepelerinde oynayacak cambazı seyre hazırlanan bu insanlar bana bu esnada cambazdan daha cesur kahramanlar gibi görünüyor. (Güntekin, 2015, s. 275)

Hayatının pamuk ipliğine bağılı olduğu, parasını zor şartlarda kazanan cambazın yapmış olduğu tehlikeli; fakat bir o kadar da cesur gösterilerden sonra, cambaz, halkın arasına iner, onlara sarılır ve eline aldığı bir tepsi ile bu eğlenceli gösterinin karşılığı olan paraları toplamaya başlar. Bütün gösteriyi pür dikkat izleyen Reşat Nuri'nin ise dikkatinden kaçmayan bir ayrıntı vardır. Zorlu olan bu gösterinin yardımcı kahramanların çekmiş oldukları sıkıntı, yaşadıkları stres ve dökmüş oldukları ecel terleridir. Yazarımıza göre, gösteri sonunda toplanan paranın en büyük payı, bu yan kahramanların hakkı olmalıdır. (Güntekin, 2015, s. 278)

Fakir olan Anadolu halkı için eğlence anlayışını yukarda açıkladığımız gibi eserine yansıtan Reşat Nuri, söz konusu İstanbul'a, İstanbul sosyetesine geldiğinde, eğlencenin bambaşka ve çok farklı yüzüyle karşılaştığını söyler. İstanbul sosyetesinin eğlence anlayışının her gece bir sosyetenin evinde toplanarak müzik, dans, poker, briç gibi kumar oyunlarının olduğunu aktaran Reşat Nuri, bu oyunları bilmeyen kişilerin, sosyete denen tabaka tarafından şaşkınlıkla karşılandıklarını ifade eder. (Güntekin, 2015, s. 280)

Yazarımız da bir gece yakın dostlarının daveti üzerine bu sosyetelerden birinin evine konuk olduğunu, fakat bu durumdan pek hoşnut olmadığını ve sıkıcı saatler geçirdiğini anlatır. Kalabalığın içinde bile kendisini yalnız hissederek Reşat Nuri, evin bir köşesine çekildiği, derin düşüncelere daldığı bir anda aklından yalnızlığın türlerinin de olduğu kanısına vararak ve her türlü yalnızlığı tattığını dile getiren Reşat Nuri, hiçbir zaman yalnızlığı yadırgamadığını hatta yalnızlık denen olguya alıştığını, bu durumun kendisine pek ağır gelmediğini kendi kendine yaptığı konuşmayla ifade eder.

Yalnızlığın şekilleri vardır: Kimsesiz bir yerde yalnızlık; sosyete ve kalabalık içinde yalnızlık... Yolculuk hayatımda bu şekillerin ikisine de çoktan beri alışmış olduğum için bana pek ağır basan tarafları yoktur. Hatta merdümگیرiz zannedilmek tehlikesine rağmen bunları, beni pek alakadar etmeyen bir insanla konuşmak halinde tecelli eden üçüncü yalnızlık şekline tercih ettiğimi de söyleyebilirim. (Güntekin, 2015, s. 283)

Anadolu'daki ve İstanbul'daki eğlence anlayışını karşılaştırarak eserine yansıtan ve bizlere aktaran Reşat Nuri, İstanbul sosyetesinin eğlence anlayışının kendisine pek hitap etmediğini, asıl eğlencenin Anadolu'da daha renkli, daha samimi ve daha gerçekçi olduğunu Anadolu'daki en basit eğlence yerleri olan kahvehanelerin bile değerinin bilinmesi gerektiğini dile getirerek bizlere de bu durumu "Anadolu Notları"nda gerek örnekleriyle gerekse anılarıyla aktarmıştır.

2.1.9. Din

Din, Reşat Nuri Güntekin'in eserlerinin çoğunda değindiği, hassas olduğu konulardan biridir. Anadolu halkındaki kuvvetli din inancı sebebiyle yatırlara verilen önem yazarımızın romanlarının hemen hemen hepsinde yer bulur. Anadolu Notları'nda da Reşat Nuri'nin kendi çocukluk anıları arasından aktardığı, İzmir'deki sütninesiyle birlikte gittiği "Mızraklı Dede" türbesi de bunlardan biridir.

Yatırların halk için ne derece önem taşıdığı, adına adaklar adanmasından, dilekler dilenmesinden anlaşılmaktadır. Özellikler kadınların daha çok rağbet ettiği türbeler, genellikle başa gelinen kötü bir olaydan kurtulmak için edilen dua ve medet umma yerleridir.

Reşat Nuri Güntekin'in çocukluğunda, sütninesinde kaldığı bir dönemde cereyan eden bir olay yazarımızın dikkatini çeker. Kadınlardan birinin kocası evi terk etmiş, başka kadına gitmiştir. Bu olayın duyulmasının ardından, adamı eve geri getirtmek, olaya çare bulmak isteyen mahalle kadınları sütninenin evinde toplanır. Çarenin yalnızca "Mızraklı Dede"ye gidip adak adamakla mümkün olacağı kanaatine varılır. Hep bir ağızdan dua etmeye başlayan kadınların dilek dilemek ve adak adamak için "Mızraklı Dede" ye küfürlü konuşmalar yapılması, o güne kadar yatırları kutsal yerler olarak bilen Reşat Nuri'nin tuhafına gider ve Reşat Nuri bu kutsal yerin küfürlü kelimelerle anılmasını garipser.

Şehzade Hanım'ın o gece Mızraklı Dede'ye tavuk adadığı sırada en hafifi "edepsiz" olmak üzere evliya için ağza alınmaz kelimeler sarf ettiğini işittim. Daha garibi öteki kadınlar da aynı kelimeleri utana sıkıla tekrar ediyorlardı. Benim birden bire tüylerim ürperdi. O zamana kadar birçok türbelere girip çıkmıştım. Bu mukaddes yerlere abdest alınmadan ayak atılmaz, içlerinde yavaş yürünür, alçak sesle konuşulurdu. Nasıl oluyordu da her zaman türlü Arapça tazim kelimeleriyle adları anılan bu evliyalardan birine bu Müslüman hanımlar ayıp ayıp şeyler söylüyorlardı. (Güntekin, 2015, s. 125)

Mızraklı Dede için yapılan bu tür konuşmalar ve söylenen sözler için oldukça fazla şaşırın Reşat Nuri'ye kutsal sayılan yatır için yapılan konuşmaların neden küfürlü olduğunu, Mızraklı Dede'nin hikâyesini sütninesi açıklar:

Mızraklı Dede, gençliğinde ya hocasına yahut o zamanlarda pek bol yetişen başka evliyalardan birine nasılsa küfretmiş. Fakat sonradan bütün ömrünce pişmanlık çekmiş ölürken de: "Benim adımları ananlar bana da öyle küfretsinler ki istediklerini yapayım!" diye vasiyet etmiş. Her halde garip bir dede! (Güntekin, 2015, s. 126)

Anadolu halkının yatırlara verdiği önemin yanında, büyülere de inanmaları dikkat çekicidir. Çok iyi giden bir durumun aniden bozulması, kötüye gitmesi yahut bir kadının kocası tarafından aldatılması akıllara ilk olarak bu kişilere büyü yapıldığı inancında olunur. Ne tuhaftır ki bütün kadınlar da bu büyü konusunda hemfikir olur ve bu büyüden kurtulma çabası için hep birlikte hareket ederler. Reşat Nuri'nin sütninesinin de komşusu olan Şehnaze Hanım'ın kocası tarafından aldatılması, o evde bulunan bütün kadınların özellikle de yaşı ilerlemiş olanların kendi aralarında yaptıkları konuşmada akıllarına, adama büyü yapıldığı kanaatini getirir. (Güntekin, 2015, s. 124)

Gençler bu adamın nur gibi karısı, altıntopu gibi çocukları üstüne bu işi nasıl tuttuğunu bir türlü akıllarına aldırıyorlardı. İhtiyarlara göre Şehnaze Hanım'ın kocası karı üstüne evlenecek adamlardan değildi. O, şıllık, basmış büyü, adamcağızın dilini, ağzını bağlamıştı (Güntekin, 2015, s. 124)

Reşat Nuri'nin kendisi için de kutsal olan yatırları anlattığı, Anadolu halkının da yatırlara olan inancı, yatırlardan medet umması, kötü giden durumların düzelmesi için yatırlara

gidilerek adaklar adanması, Anadolu halkının hem dine olan inancını hem de yatırlara verilen önemin göstergesidir.

SONSÖZ

Çalışmamızda Reşat Nuri Güntekin'in müfettişlik görevi sırasında Anadolu'ya yaptığı gezileri ve anılarını anlattığı Anadolu Notları adlı eserin temalarını incelemeye çalıştık. Daha çok İstanbul ve Anadolu'yu karşılaştırarak incelediğimiz bu eserde, Anadolu ve halkının yaşadığı sorunlar, sorunlara olan bakış açıları, Anadolu'ya bakış açısı ve halkın yaşadığı zorlukları ele aldık.

Eserin yazıldığı dönemde Anadolu, tarihinin en yoksul zamanlarından birini yaşamıştır. İstanbul, etrafındaki bütün verimlilikleri kendi lehine kullanmaktadır. Anadolu halkı ya zar zor geçinmekte ya da boş inançlarla vakit öldürmektedir. Onlara kendilerini ve çevrelerini geliştirmeleri için hiçbir olanak tanınmamıştır. Bunun yanı sıra halk için önemli olan sorunların başında gelen yoksulluk, yerini kimi zaman yol hizmetleri açısından geri kalmışlığa bırakmıştır. Anadolu'da yaşanan olumsuzluklara rağmen Reşat Nuri'de dikkatimizi çeken bir özellik de onun mizah yönünün güçlülüğüdür. Karşılaştıkları olaylar onu ne kadar üzse de yine de Anadolu'ya, onun güzelliklerine ve sıradan insanına umutla bakmayı ihmal etmez. Sonuç olarak, çalışmamızda eserin hem edebi değerlendirmesini yaptık hem de sosyal hayatla bağlantısını kurmaya çalıştık.

KAYNAKÇA

Akyüz, Kenan. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılap.

Emil, Birol. (1989). *Reşat Nuri Güntekin*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Enginün, İnci. (2008). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh.

Es, Hikmet Feridun. (1933). *Reşat Nuri Nasıl Yazdığını Anlatıyor*. Muhit.

Güntekin, Reşat Nuri. (2015). *Anadolu Notları I – II*, İstanbul: İnkılap.

Korkmaz, Ramazan. (2014). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. İstanbul: Grafiker.

Uyguner, Muzaffer. (1993). *Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*.
Ankara: Bilgi.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. (1997). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. Zeynep Kerman (haz.). İstanbul:
Dergâh.

EDA SERT

1984 yılında Hatay'da doğan Eda Sert, ilkokulu Cengiz Topel İlköğretim Okulu'nda okudu. Süleyman Nazif Ortaokulu'nu bitirdikten sonra 1999-2002 yılları arasında İzmir Şirinyer Lisesi'nde okudu. Lise hayatından sonra 2009 yılında Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne başladı. 2013 yılında Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nden mezun oldu. 2014 yılında Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nde Pedagojik Formasyon eğitimi aldı. Mezun olduktan sonra Kıbrıs'ta dersane sektöründe öğretmenlik yaptı. 2013-2016 yıllarında Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapmaya başladı.